

Mödet den 7de December.

Prof. Dr. Theol. *C. E. Scharling* fortsatte sine Meddelelser om de nyeste videnskabelige Forhandlinger angaaende den apostoliske Tidsalders christelige Literatur (s. Oversigt. 1855, Nr. 4.)

Allerede af den Taushed, hvormed Paulus i Gal. 2 forbi-gaaer Petri Svar paa den alvorlige og offentlige Dadel, hvormed den førstnævnte Apostel yttrede sig over hans Opførsel i Antiochien, maae vi som sagt (S. 186) med større Grund slutte, at Petrus erkjendte Rigtigheden af sin Medapostels Bemærkninger, end at han med fornyet Stivsind atter skulde have optaget en Fordom, hvilken han endnu för Pauli Irettesættelse, efter dennes egne Ytringer (V. 12. 13), af egen Drift havde opgivet. Paulus kunde jo dog ikke have undladt at tilföie nye Oplysninger, dersom Petrus efter Optrinnet i Antiochien virkelig havde forsvaret en exclusiv Jödechristendom. Med Rette har man i Anledning af Pauli Ytringer Gal. 2, 2: „at han (i sin Tid) var dragen op til Jerusalem og havde forelagt særligt de Anseete α : (de ældre Jesu Apostle) det Evangelium, han prædikede blandt Hedningene, *for at han ikke nu eller tidligere skulde have löbet forgjæves* (*μηπως εις κενον τρέχω η εδραμον*)”, bemærket, at disse sidste Ord ikke kunne forstaaes om, at Paulus skulde ved hiint Skridt have villet forvise sig selv om Sandheden af sit Evangelium, thi derom havde han jo Aandens höieste Forvisning, men at de skulle udtrykke den Tanke, at han ved at udvikle sin Lære og erholde de andre Apostles Anerkjendelse haabede at sikkre sin apostoliske Virksomhed en Anbefaling, hvis Savn ellers vilde kunne understötte Modstan-

dernes Paastand om, at hans Lære stod i Strid med Jesu ældre Apostles. Dersom nu den i Jerusalem erholdte Anerkjendelse dog var gaaet tabt efter Begivenheden i Antiochien, hvorledes kunde da Paulus undlade at yltre sig nærmere derom? Hvorledes havde han kunnet vove ligeoverfor Petri galatiske Tilhængere at tale om dennes Hykleri, og hvorledes kunde Paulus overhovedet være kommen paa Tanke om, at Petrus ved hiin Leilighed havde handlet af Hykleri, dersom han var overbeviist om, at en principiel Forskjellighed havde ledet Petri Handlemaade? Fordrer ikke den hele Meddelelse, betragtet i sin Sammenhæng med Hensigten af Pauli Brev til Galaterne, Antagelsen af, at den indtraadte Mislighed mellem Apostlene var fjernet ved Forestillinger af den Art, som Paulus havde gjort gjældende Gal. 2, 14 ff?

See vi os nu om efter Antydningen om Forholdet mellem Paulus og de andre Apostle i de Skrifter, som vi besidde under de sidstnævntes Navn i det N. T., da finde vi, hvad *Petrus* angaaer, i *det første petrinske* Brev et Skrift, hvis Indhold og Sprog i den Grad er paulinsk, at man har troet at maatte forudsætte Pauli Breve — i det Mindste Ephesierbrevet og Romerbrevet — kjendte og benyttede af Forfatteren*); medens vi i *det andet Petri Brev* finde en udtrykkelig Henviisning til og Anbefaling af Paulus (. . . . „og agter vor Herres Langmodighed for en Frelse; *ligesom og vor elskelige Broder Paulus, efter den ham givne Viisdom, har skrevet til Eder*; som og i alle Brevene, naar han deri taler om disse Ting; hvoriblandt der er Noget, svært at forstaae, hvilket de Ukyndige og Ubefæstede forvende, ligesom og de övrige Skrifter, til deres egen Fordærvelse.” 2 Petr. 3, 15. 16). Imidlertid er det bekjendt, at der blandt Andet netop af Hensyn til det sidstnævnte Sted og til den angivne Charakter af det første petrinske Brev er ble-

*) S. de Wette, Einl. § 172. Credner, § 223. Guericke, S. 461 ff. Thiersch S. 205. Reuss § 148 etc.

ven ikke blot af Baur, men ogsaa af andre Theologer gjort Indsigelse mod disse Skrifers Affattelse ved Apostlen Petrus. Vi ville derfor her indskrænke os til den Bemærkning: enten indeholde de petrinske Breve, under Forudsætning af deres Ægthed, et Vidnesbyrd imod Antagelsen af en principiel Opposition mellem de omhandlede Apostle; eller ogsaa kan, dersom man vil frakjende de petrinske Breve deres Authentie, det Forsög, som foreligger i disse paa at fremstille Pauli og Petri gjensidige Overeensstemmelse, snarere understötte Paastanden om, at selve Apostlene have bestræbt sig for at möde hinanden, end den modsatte, at slige Forsög skulle vidne om, at Apostlene i Virkeligheden have befundet sig i uforenelig Modsigelse.

Större Anstrængelse kostede det mange ældre Theologer at afvise Forestillingen om en Opposition fra *Jacobi* Side imod Paulus; men da ogsaa det saakaldte *Jacobi* almindelige Brev frakjendes af Baur og hans Disciple Apostlen Jacobus, behöve vi ikke at opholde os ved en vidtlöftigere Udvikling af Forholdet mellem dette Skrifs Lære og den paulinske Theologie, förend vi senere faae Leilighed til at gaae ind derpaa; saameget mindre som den Bauriske Skole i det omtalte *Jacobi* Brev finder umiskjendelige Spor af Forfatterens Paavirkning af Paulus og Bestræbelse for at bringe Jödechristendom og Paulinisme hinanden nærmere*).

Saaledes bliver da kun *Johannes* tilbage, hos hvem der kunde findes udtrykkelige Vidnesbyrd om det fiendtlige Forhold mellem de ældre Apostle og Paulus. Af de Skrifter, som i det N. T. bære *Johannes's* Navn, vilde Evangeliet og de tre saakaldte almindelige Breve, langtfra at understötte Forestillingen om hiint Forhold, kun tjene til at vise, hvor stor en Overeensstemmelse der herskede mellem *Johannes* og Paulus i Opfattelsen af Christendommens Universalisme og Lösriivelse fra Mosaismens rituelle Forskrifter. Men netop den endnu friere og mere spi-

*) *Schwegler* Nachapost. Zeitalter I, S. 443 ff. *Baur* Das Christenthum S. 96 f.

ritualistiske Retning, som udmærker de ovenmeldte Skrifter endog i Sammenligning med de paulinske, fremstiller sig for Baur og hans Disciple som et sikkert Beviis for, at de først tilhøre en senere efterapostolisk Tid, hvor Christendommen havde undergaaet nye Udviklingsphaser, medens de udvortes Vidnesbyrd, som pleie at anføres til Understøttelse for den almindelige Mening om deres Affattelse ved Apostlen Johannes, paa forskjellige Maader godtgjøres som utilstrækkelige. Derimod har den Bauriske Kritik med fornyet Iver opsøgt alle de Vidnesbyrd, som kunne gjøres gjældende for *den johanneiske Apokalypses Authentie*, og i det stærkt jödechristelige Præg, som udmærker dette Skrift, villet finde et uafviseligt Beviis for samme. Naar den videnskabelige Undersøgelse om det N. T.'s johanneiske Skrifter kort för Baur var endt med det Resultat, at, dersom det johanneiske Evangelium og de johanneiske Breve i N. T. vare forfattede af Apostlen Johannes, da kunde Apokalypsen ikke betragtes som et Værk af denne Apostel, og omvendt, at dersom Apokalypsens Authentie stod fast, maatte Evangeliet og Brevene frakjendes Apostlen Johannes som Forfatter *), da billigede Baur og hans Disciple dette Dilemma, men erklærede sig tillige, i Modsætning til de nærmestforegaaende Kritikere (Lücke, Schleiermacher, de Wette, Credner o. A.), for Apokalypsen som apostolisk, med Henførelse af Evangeliet og Brevene til en Forfatter langt nede i 2det Aarhundrede **). Virkelig have de Tübingske Kritikere med megen Lærdom og Skarpsindighed vidst at stille de kirkelige Vidnesbyrd for Apokalypsens Affattelse ved Apostlen Johannes i et saadant Lys,

*) *de Wette*, Einl. § 189: „In der neutestamentlichen Kritik steht nichts so fest, als dass der Apostel Johannes, wenn er der Verfasser des Ev. und der Briefe ist, die Apokalypse nicht geschrieben hat.“ Sgln. *Ewald Comment.* p. 76; *Lücke* Einl. 1 A. S. 388; *Credner* Einl. I. § 270.

***) *Hilgenfeld* (die Evangelien, nach ihrer Entstehung und geschichtl. Bedeutung, Leipzig 1854) henfører Affattelsen af Johannes Ev. til A. 120—140 eft. Chr.

at det ovennævnte Dilemma om Apokalypsens og Johannes-Evangeliets indvortes Forhold ikke længere gjælder som et Axiom, men at der er gjort nye Forsøg paa at forene Muligheden af begge disse nytestamentlige Skrifers Henførelse til den samme apostoliske Forfatter. Medens vi maae opsætte at gaae nærmere ind paa de didhörende Undersögelser, ville vi paa det nærværende Punkt indrömme Baur's Paastand om Apokalypsens johanneiske Udspring og da prøve, om dette Skrift, under sidstnævnte Forudsætning, bestyrker den af Baur hævdede Anskuelse om Apostlenes indbyrdes Forhold. Spor af Hedningapostlens Forkastelse har man nu villet finde i den Taushed, hvormed Apokalyptikeren forbigaaer Paulus Apok. 21, 14, „idet der paa Grundstenene for det nye Jerusalem kun findes Navnene paa „de tolv Apostle““, og den Apostel, der med Grund kunde sige om sig selv, „at han eller rettere Guds Naade ved ham havde udrettet langt Mere end alle de andre (6 Cor. 15, 10.)““, agtes ikke værd at nævnes*). Man vil heri see „Jödechristendommens aristokratiske Aand“, medens dog deri ikke er at see andet end et Fortrin, der af Paulus selv tillægges de ældre Apostle, grundet i deres historiske Stilling til Christus og den christelige Kirke. En Apostel som de tolv, der vare valgte af Herren selv, medens han vandrede paa Jorden, kunde dog Paulus aldrig blive, og han, der kaldte sig selv i Sammenligning med de andre Apostle „et ufuldkomment Foster (*επιτόμιμα*), den ringeste af Apostlene, ja ikke værd at kaldes Apostel, fordi han havde forfulgt Guds Menighed“ (1 Cor. 15, 9), har anerkjendt hiint Fortrin ganske paa samme Maade som Apokalyptikeren, naar han 1 Cor. 15, 5 taler om, at den opstandne Frelser viste sig „for *de Tolv*“ — en Benævnelse, der ikke engang ved denne Leilighed, efterat Judas Ischarioth havde endt sine Dage, var historisk rigtig, men som nu eengang havde

*) Slgn. Baur, Das Christenthum S. 76. Hilgenfeld, Das Urchristenthum S. 67 ff. etc.

faaet en saa bestemt Anvendelse paa en vis Klasse af Christendommens første Forkyndere, at ingen Misforstaaelse eller Misfyndning kunde finde Sted (sln. Joh. 6, 71. 20, 24 „de Tolv“).

Den samme jødiske Aristokratisme har man villet opdage i de 144,000 Beseglede af de tolv Israels Stammer Apok. 7, 4 ff, idet de adskilles fra den store utællelige Skare af alle Folk, Tunger og Nationer, som beskrives Apok. 7, 9 ff at staae med Seirspalmer i Hænderne for Guds og Lammets Throne. Imidlertid kan denne Adskillelse — dersom man vil antage en saadan at have Hensyn til Christne af Jødedommen og af Hedenkabet, hvorum endnu de nyeste Fortolkere ere uenige*) — ikke have nogen Betydning for det Spørgsmaals Afgjørelse, hvorum vi her nærmest tale, da det er klart, at, hvorledes end hiint Capitel i Apokalypsen bliver udlagt i det Enkelte, tilkjendes der saavel paa dette Sted som paa andre Steder i Apokalypsen de troende Hedninge Andeel i Messiæriget og Deeltagelse i den himmelske Salighed.

Afgjort vilde derimod Apokalyptikerens Fiendskab mod Paulus være, dersom Advarslen mod „Nikolaiterne“ (Apok. 2, 6), „Bileamiterne“ (Apok. 2, 14. 15), „Jesabeliterne“ (Apok. 2, 20), som lære „at æde Afgudsoffre og at bedrive Hoer“ (2, 14. 20), skulde have Hensyn til Paulus og hans Evangelium om den christelige Frihed. Denne Formodning har man villet grunde paa Afvigelsen mellem Bestemmelsen i Aposteldecretet Ap. G. 15, 28. 29. og Pauli Lære om Tilladeligheden for Christne at spise af det Kjød, som var levnet fra Afgudsoffre (1 Cor. 8—10 Cap.). Men man overseer herved, at Paulus, skjøndt han i Theorien anseer Nydelsen af *εἰδωλοθύτα* for i og for sig at være et Adiaphoron, „efterdi en Afgud egentlig er Intet, men der ikke er nogen anden Gud end een“ (1 Cor. 8, 4), dog selv fraaader og forbyder de Christne at gjøre en praktisk Anvendelse af denne Theorie, hvor det maatte give An-

*) Sln. de Wette S. 86 f; Ebrard S. 277 ff etc.

ledning til Synd og Forargelse (1 Cor. 8, 13 slgn. 10, 19 ff). Endnu mindre vilde Beskyldningen for Indifferentisme i Henseende til *πορνεία* kunde passe paa Paulus (slgn. 1 Cor. 5, 1 ff. 6, 12 ff etc.). Vi maae derfor antage, at Apokalyptikeren ved de ovennævnte Yttringer ikke har havt Paulus, men sandsynligviis saadanne Tilhængere og Forsvarere af den paulinske Christendom for Öie, der misforstode og misbrugte Pauli Lære til en Töileslöshed, for hvilken Aposteldecretet havde sat en Dæmning, og som Paulus selv med Eftertryk havde bekjæmpet. Ligesom hos Paulus og Johannes, saaledes finde vi ogsaa hos Judas og Petrus de samme Forløbere for de gnostiske Antinomister*). Ligeledes tör vi ansee Apokalyptikerens Advarsler og Forkastelsesdom over „dem, der kalde sig Apostle og ikke ere det” (2, 2), „dem, der sige, at de ere Jöder, og ikke ere det, men ere Satans Synagoge” (2, 9. 3, 9), at være rettede om ikke ligefrem mod den vantroe Judaismes Sendebud, saa mod judaiserende Christne, der vare optraadte snart med Pharisæismens, snart med essæisk Lovivren. Thi besynderligt vilde det dog være, dersom Johannes, som selv havde været med at række Paulus *δεξίαν κοινωνίας* (Gal. 2, 9), skulde have betegnet denne paa hiin Maade, uden tydeligere Oplysning om, hvorfor den engang anbefalede Medapostel nu blev regnet til „Satans Synagoge”.

I et Skrift: *Das Urchristenthum in den Hauptwendepunkten seines Entwicklungsganges* (Jena 1855), udarbejdet med specielt Hensyn til *Hases* og *Baurs* ovennævnte Forhandlinger, har *A. Hilgenfeld* stillet sig paa *Baurs* Side og søgt at forstærke den *Baurske* Anskuelse ved at fremhæve ogsaa andre Momenter til Gunst for Meningen om en principiel Opposition mellem Paulus og de ældre Apostle. Men langtfra at naae den tilsigtede Virkning, bringes man ved *Hilgenfelds* Udvikling kun til at blive endnu mere mistænkelig mod den Argumentation, hvoraf man ved

*) Slgn. *Thiersch*, Die Kirche im ap. Zeitalt., S. 209 ff, 253, 262.

denne Leilighed saa hyppigen har betjent sig. Som Beviis for, hvor langt de ældre Apostle vare fra at billige Pauli Op-træden, henviser saaledes *Hilgenfeld* blandt andet til den ældste skriftlige Optegnelse om Jesu Liv, som Apostlen *Matthæus* skal have forfattet til samme Tid, som Paulus havde at kjæmpe mod saamange Angreb, nemlig i det sjette Decennium af det første Aarhundrede (*Hilgenf.* S. 63). Dette Matthæi-Evangelium besidde vi nu ikkun i en Bearbejdelse, nemlig *det kanoniske Matthæi-Evangelium*, der ifølge *Hilgenfeld* (S. 79) skal være forfattet omtrent A. 80 eft. Chr. Uagtet det nu allerede er vanskeligt at bestemme, hvad flere Theologer og *Hilgenfeld* selv (i sit Skrift *Die Evangelien nach ihrer Entstehung und geschichtlichen Bedeutung 1854*) have forsøgt, nemlig hvilke Bestanddele der have hørt til det egentlige Urskrift, og hvilke der ere eiendommelige for Evangeliet i dets senere Bearbejdelse, saaledes som det nu foreligger, og skjönt Kriteriet, der i dette Öiemed anvendes, for en Deel er Udskillelsen af de mere universalistisk-christelige fra de meer particulier-jøde-christelige Elementer i det kanoniske Evangeliums Indhold, bliver *Hilgenfeld* dog ikke staaende derved, men han finder f. Ex. det „vistnok ægte” Udsagn af Jesus om, at han ikke er kommen for at opløse Loven og Propheterne, men for at fuldkomme dem, her (i Matthæi Urskrift) forstærket til, at „Enhver, der opløser et af de mindste Bud og lærer Menneskene saaledes, skal kaldes ringest i Himmerigets Rige”; 5, 19. Nu var der jo Ingen — slutter *Hilgenfeld* videre — blandt Messiaë Bekjendere uden Paulus og dennes Tilhængere, som lærte Lovens Ophævelse; — altsaa er dette polemisk rettet mod Paulus. „Fremdeles” — hedder det videre (*Hilgenf.* S. 64) — „blive her ikke blot alle Jesu Udsagn meddeelte, som i Overensstemmelse med Gal. 2, 7–9 indskrænke Apostlenes Virksomhed til Jødedommens Grændser (Matth. 10, 5. 6. 23 sgn. 15, 24. 19, 28. 23, 3), men det bliver ogsaa udtrykkeligt forbudt at kaste det Hellige for Hunde og Perler for Sviin (Matth. 7, 6). Denne

Yttring forraader sig allerede ved Manglen paa Sammenhæng som indskudt, og den kan kun forstaaes som Misbilligelse af den Maade, hvorpaa Paulus omvendte Hedningene" (!). „Ligeledes læse vi Matth. 7, 15—23 om falske Profeter, som komme i Faareskind og indvortes ere rivende Ulve — — kan dette være sagt om andre end netop om de paulinske Christne? Det er endnu det første friske Indtryk af den ved Optrinet i Antiochien aabnede Kamp mellem Paulinisme og Jödechristendom, der træder os inöde i dette apostoliske Skrift. Og dets Holdning er vistnok ikke skikket til at bestyrke Antagelsen af, at Urapostlene skulde have indtaget nogen mæglende Stilling mellem Paulus og hans jödechristelige Modstandere."

Det synes at være tilstrækkeligt at anföre Hilgenfelds Raisonnement, uden at behöve at gjöre opmærksom paa, hvorledes man ved en saadan Fremgangsmaade undergraver den Jord, hvorpaa man selv staaer. Men man bemærke endnu desuden, at Hilgenfeld (s. S. 67) antager Apostlen Johannes at have skrevet sin Apokalypsis A. 68 eller 69 efter Chr., altsaa i det Höieste nogle faa Aar efterat Apostlen Matthæus, ifölge den samme Theologs Formening, skal have skrevet det Evangelium, som egentlig ligger til Grund for vort kanoniske Matthæi-Evangelium*). At Apokalypsens apostoliske Forfatter anerkjender en Christi Menighed, bestaaende baade af Jöde- og Hedningechristne, indrömmet Hilgenfeld selv, hvorfor han heller ikke vil have Johannes betragtet som en „Stökjöde", tillukket for al Udvikling i friere paulinsk Retning. Men med hvilken Ret skal da den apostoliske Forfatter til Matthæi-Evangeliets Urskrift ansees for en „Stökjöde" og antages for at have meddeelt Jesu Udsagn i en forvansket Skikkelse til Gunst for sin dogmatiske Particularisme? Hvilket andet Beviis haves herfor, undtagen det, som gjöres gjældende fra disse Udsagn? og hvorfor bevises, at disse Udsagn ikke virkelig ere Jesu, men

*) Hilgenfeld S. 63.

Apostlen Matthæi, og at de ikke have den Betydning, som den almindeligen antagne Fortolkning giver dem, men ere polemiske Udfald mod Paulus — hvoraf bevises dette undtagen fra Paastanden om, at Matthæus ligesom hans Medapostle var faststivnet i en eksklusiv Jödechristendom? — Dog, det Fremskridt, som saaledes den apostoliske Forfatter til Apokalypsen — efter Hilgenfelds Mening — har gjort fremfor den apostoliske Forfatter til det kanoniske Matthæi-Evangeliums Urskrift, skal ikke heller bestaae i videre, end i hiin Anerkjendelse af, at ogsaa Hedninge kunde ved Troen paa Jesus Christus optages i den christelige Menighed. „Thi forresten er det saa langt fra, at Apokalyptikeren ophæver Modsætningen mellem Jöder og Hedninge i Christenheden, at han tvertimod ret egentlig *foreviger* den. Forskjellen mellem Jöder og Hedninge bestaaer ikke blot i Christi tusindaarige Rige, men vedvarer endogsaa endnu i Guds Riges Fuldendelse (Apok. 20, 8. 21, 24. 25. 22, 2). „Hvilken Afstand” — udbryder Hilgenfeld (S. 73) — „fra Apostlen Paulus, der betragter denne Forskjel ophævet allerede ved det christelige Samfund (Gal. 3, 28), end sige i Guds Riges Fuldendelse, naar Gud vil blive Alt i Allé (1 Cor. 15, 28)!” — Men hvad er dog dette andet end en vilkaarlig Confusion af forskjellige Begreber og en Adskillelse, som har en ganske anden Betydning hos de bibelske Skribenter selv. Thi naar Johannes Apokalyptikeren siges at „forevige” Modsætningen af Jöder og Hedninge, fordi han betragter de Christne selv i Fuldendelsens Rige som *Guds Israel*, som Guds udvalgte Folk etc., da har jo Paulus aldeles gjort det Samme; thi ogsaa for ham (s. Gal. 6, 16. Rom. 2, 28. 29. slgn. Cap. 11) er Christendommen Fuldendelsen af det israelitiske Theokratie, de Christne de sande, ægte Jöder, medens de Vantroer, de som ikke i Jesus ville erkjende Christus, Guds Søn, Verdens Frelser, hvad enten de ere omskaarne i Kjødets eller ikke, höre under Kategorien af Hedninge og Umskaarne.

Resultatet af Hilgenfelds Betragtninger over Differenten

mellem *Hases* og *Baurs* Anskuelser om det omhandlede Andragende bliver da, at han giver *Hase* Ret i Paastanden om, at man allerede i Pauli sidste Tider eller dog kort efter hans Död ikke mere tænkte derpaa, at ville paalægge de troende Hedninge den mosaiske Lovs hele Strængthed med Omskjærelse og Alt; men at han væsentlig maa give *Baur* Medhold i at betragte Urapostlene afgjort staaende paa den jødechristelige Side, og ansee den Christendom, som efter Pauli Bortkaldelse ved deres Anseelse blev almindelig herskende, trods dens friere Skikkelse, endnu altid for jødechristelig. Men istedetfor de tvende af *Hase* og *Baur* givne Grundbestemmelser ved Jødechristendommen: dens aristokratiske Particularisme og Uvillie mod Paulus vil *Hilgenfeld* sætte „som Jødechristendommens *Formalprincip*: Urapostlenes Overhøihed, som *Materialprincip*: Vedhængenhed ved Loven, som man i det Mindste efter dens sædelige Grundanskuelse (!) ogsaa indførte hos Hedningene, og dermed hænger öiensynlig det Fortrin sammen, hvilket man selv indenfor Christendommen endnu stedse gjerne tillagde det jødiske Fuldblod (?). Begge forene sig i *Autoritetens Princip*.” *Hilgenfeld* indrømmer, at det vilde være en meget eensidig Opfattelse, naar man kun vilde anerkjende den historiske Ret paa Paulinismens Side, da dog ogsaa Jødechristendommen med sin hele Realisme var nødvendig for at skabe de faste Former, uden hvilke Paulinismens aandelige Bevægelighed ikke kunde have havt nogen varig Bestand *).

Idet vi saaledes have fremstillet de Anskuelser, som i den nyeste Tid have gjort sig gjældende om Modsætningen i den ældste christne Kirke mellem Apostlene indbyrdes, *forsaavidt* som den kan bedømmes *efter de Böger i det N. T.'s Samling, hvilke selv den Baurske Kritik antager for ægte og apostoliske*, maae vi ansee det for ubeviist, at der har hersket nogen *principiel Opposition* mellem Paulus paa den ene Side og de andre Apostle paa den anden Side.

*) Slgn. hvad vi ovenfor have bemærket S. 188.

Hermed föres vi da atter tilbage til at erkjende Rigtigheden af den almindelige Antagelse om den væsentlige Overeensstemmelse mellem Paulus og Jesu andre Apostle. Men neppe vil Nogen med Opmærksomhed have fulgt de her meddelte Forhandlinger uden tillige at indrømme, hvorledes man, skjönt ad mange Omveie, efterhaanden derved har vundet et tydeligere Indblik i den ældste Kirkes Forhold, hvilke tidligere i mange Henseender vare blevne skjævt opfattede eller misforstaaede. Det er blevet indlysende ved de mange, i forskjellig Retning, med stedse større Grundighed og Besindighed foretagne Undersøgelser, at det ikke er mindre urigtigt, med mange ældre Theologer at antage en fuldkommen Identitet af Pauli og de andre Apostles Evangelium, end med adskillige nyere Theologer at stille Paulus og de andre Apostles Prædiken i fuldstændig og væsentlig Modsætning til hinanden. Medens vi endnu maae indskrænke os til de i det Anførte givne Antydninger om det sande Forhold derimellem, ville vi her bemærke, at hiin Fordeel maaskee vil kunne bidrage til at forsone mangan from Christen, der har taget Forargelse af Theologernes ofte eventyrlige Krydstog, med en Videnskab, hvis Maal förer det med sig, at den ikke umiddelbart kan erklære sig til Gunst for den gjældende Overlevering, men som derfor ikke kan siges at ville omstyrte denne, fordi den troer at finde Anledning til at prøve og berigtige den ved Hjælp af historiske Vidnesbyrd og grundede Combinationer. Et andet Spørgsmaal er, om ikke de Yderligheder, hvortil den videnskabelige Kritik er bleven fört i sine Paastande, vilde kunne være undgaaede, dersom den Fölelse, hvormed den troende Christen betragter den evangeliske og apostoliske Historie, havde veiledet den kritiske Theolog i hans Forskninger? Vi beröre kun her dette Spørgsmaal, idet vi önske at udsætte dets Besvarelse, indtil vi have samlet flere Bidrag til dets fuldstændigere Lösning.

Maaskee turde neppe noget Bidrag i denne Henseende være mere belærende end det, som Forhandlingerne om et nyttestamentisk Skrift frembyder, fra hvilket vi af Grunde, som ovenfor ere angivne, have seet ganske bort, uagtet det fremfor noget andet synes skikket til at kunne give Oplysninger om den ældste christelige Kirkes Tilstand og om Apostlenes indbyrdes Forhold, nemlig det Værk, der i det N. T.'s Canon fører Navn af *Apostlenes Gjæringer*. Vi besidde nemlig her et Skrift, der ikke blot af den kirkelige Tradition henføres til en Forfatter fra den apostoliske Tid, men som selv udtrykkeligen angiver sig som et Værk af en Mand, der har ledsaget Paulus paa hans Reiser og deeltaget i hans Skjæbne og Virksomhed for Evangeliets Udbredelse (s. Ap. G. 16, 10. ff.); og Gjenstanden for dette Skrift er — saavidt man kan dømme efter det første Indtryk, man modtager ved dets Læsning — netop en historisk Fortælling om den ældste christne Kirke, dens Stiftelse og Udbredelse ved Apostlenes Virksomhed blandt Jøder og Hedninge fra Jerusalem af indtil Rom. Man har derfor ogsaa stundom ligefrem betegnet dette Værk som *den ældste christne Kirkehistorie*. Imidlertid, betragtet netop under dette Synspunkt, vækker det adskillige Betænkeligheder, som efterhaanden have ført til at tvivle om, hvorvidt man overhovedet her har et historisk Værk for sig, hvorvidt det virkelig er et autentisk Skrift fra den apostoliske Tid, og om ikke det hele Værk, langt fra at bekræfte den Forestilling, som det indeholder om Apostlenes indbyrdes Eendragtighed, selv er et Vidnesbyrd om, at i Virkeligheden har netop det Modsatte fundet Sted, nemlig en Uenighed mellem Evangeliets første Forkyndere, som har forplantet sig til de første Generationer af Christne, og hvis Grad og Varighed netop finder sin Bekræftelse i dette Skrifs Udgivelse.

Dersom nemlig *Apostl. Gjærn.* skal betragtes som *den ældste christne Kirkehistorie*, hvor Meget er der da ikke, som savnes her, og som man maatte have ventet at finde i en Histo-

rie om den apostoliske Tid: hvilken Dunkelhed hviler over den jersalemske Menigheds Skjæbne fra den Tid af, da Paulus optræder — over Petri og de andre Apostles Virksomhed — over Christendommens Udbredelse mod Östen — over den romerske Menigheds Stiftelse! Hvorlidet erfare vi om Menighedernes indre Tilstand, om Begyndelsen til kirkelige Forfatninger, om Partiernes mellem de Christne! Man kunde derfor mene, at disse Udledelser hidrörte fra, at Forfatteren til Ap. G. ikke havde villet behandle et saa omfattende Æmne som Skildringen af den apostoliske Tid i Almindelighed eller af den ældste christelige Kirke; men at han havde valgt sig et Stof, som var mere begrændset. Kun bliver det vanskeligt at udfinde, hvad da den egentlige Gjenstand skulde være for hans Historie, da man ved de forskjellige Angivelser, hvilke man har sat istedetfor det förstnævnte Æmne, stöder paa den samme Besynderlighed, at Meget er udeladt, som synes baade at kunne og at burde have været meddeelt; og en ny Betænelighed kommer til, at man ved at indskrænke det historiske Stof til en ængere Kreds, atter finder Meget optaget i Ap. G., som ikke havde hört dertil. Saaledes har man efter Titelen — der dog forresten ikke hidrörer fra Forfatteren selv, hvorom blandt andet den store Afvexling i Angivelsen af Bogens Overskrift i Haandskrifter vidner — ladet Forfatteren ville skrive *Apostlenes* Historie. Men hvorledes kunde han da have indskrænket sig til kun at nævne dem (1, 13) og derefter meddele nogle ganske faa Beretninger om Johannes og Jacobus (forudsat, at denne sidste er Apostlen af dette Navn), men forresten alene opholde sig ved Petrus og Paulus, af hvilke igjen den förste opgives 12, 17 og kun eengang igjen föres frem 15, 7 ff.? Andre have villet lade Forfatteren til Ap. G. fortælle *den ældste christelige Missionshistorie*; men hvorledes kunde der da savnes al Oplysning om Christendommens Udbredelse mod Östen, om Stiftelsen af den romerske Menighed, medens derimod den vidtlöftige Fortælling om Pauli Fangenskab og mange andre Ting ikke hörte dertil? An-

dre have tillagt Forfatteren den Hensigt, at fortælle *Petri* og *Pauli* Historie, at give Beretning om de to fornemste Apostles Liv og Virksomhed; og, da atter her den samme Betænkelighed indtræder, at vi ikke engang erfare Noget om Petrus efter Ap. G. 15., have atter Andre indskrænket Bestemmelsen af Apostlenes Gjerninger til at være en Historie om *Apostlen Pauli Liv og Virksomhed*. Hertil synes imidlertid den første Deel af Ap. G. at være overflødig, eller, dersom man vil forklare sig denne Deel af Bogen som en Indledning til Pauli Historie, hvorfor er da i Ap. G. forbigaaet f. Ex. saamange af de Lidelser og Begivenheder, som Paulus selv omtaler i sammentrængt Kortheid 2 Cor. 11, 23—30,? Hvorfor omtales i Ap. G. aldeles ikke de judaistiske Modstandere, med hvilke Paulus ifølge sine Breve maatte bestaae fortsatte Kampe i Galatien, i Corinth, i Ephesus? Hvorfor er Oprindningen med Petrus i Antiochien (Gal. 2, 11 ff.), den arabiske Reise (Gal. 1, 17), hvorfor ere Stridighederne om Titi Omskjærelse (Gal. 2, 1 ff.) forbigaaede i Ap. G. med Taushed? At finde Grunden dertil i den Omstændighed, at Forfatteren kun vilde fortælle det, hvortil han havde været Öievidne, er deels en aldeles vilkaarlig Antagelse, deels utilstrækkelig. At den, der iøvrigt vidste saa god Besked med Pauli Liv, skulde være uvidende om alle disse Tildragelser, kan saameget mindre antages, som deres Omtale i Pauli Breve gjør en saadan Uvidenhed desto mere usandsynlig: enten maatte Forfatteren som Pauli Samtidige og Medhjælper af egen Erfaring kjende disse Forhold, eller, hvis han levede senere, maatte han jo fra Pauli Breve have Kundskab derom og Opfordring til at omtale og belyse dem. Dersom man vil sige, at Forfatteren ikke interesserede sig for disse Begivenheder, Tildragelser og Forhold, som han har forbigaaet med Taushed, da er jo netop Spørgsmaalet, hvorledes denne Mangel af Interesse skal kunne forklares; og saaledes maa vi söge en anden Hensigt hos Forfatteren end blot den, at ville skaffe Læserne sikker Kundskab om det, de havde hört. Heller ikke

kan man sige, at Forbigaaelsen af de omhandlede og lignende Begivenheder grunder sig i Hensyn til, at Læserne forudsættes bekendte dermed; thi en Begivenhed, der dog vistnok fremfor andre var Læserne bekendt, nemlig Pauli Omvendelse, tager Forfatteren ikke i Betænkning at fortælle tre Gange; og Omstændeligheden skyer en Forfatter ikke, der har gjentaget Petri og Cornelii Visioner i 10de og 11te Cap. Overhovedet, hvad vilde det være for en Historieskriver, som ikke blot kortere berørte, men aldeles forbigik med Taushed, hvad der maaskee kunde allerede være hans Læsere bekendt?

Altsaa synes allerede denne Taushed at opfordre til ikke at blive staaende ved den Betragtning, at Forfatteren til Ap. G. havde til Hensigt med sit Værk blot at give en *historisk* Fremstilling. Overhovedet passede det kun lidet med en Tid som den apostoliske, hvis Opgave var af den høieste *praktiske* Vigtighed, at skrive Historie blot for at tilfredsstille Videbegjerligheden; paa *Efterverdenens* Videlyst tænkte man vel endnu mindre i en Tid, hvor der ventedes en ny Tingenes Orden ved Herrens næforestaaende Aabenbarelse til Dom. At Forfatteren til Ap. G. havde tillige havt et dogmatisk-apologetisk Öiemed, antydede allerede *Luther*, naar han kaldte Ap. G. *en Glosse over St. Pauli Epistler*, idet han finder deri indskjærpet *Retfærdigheden af Tro*. Ogsaa Nyere fandt snart f. Ex. *Retfærdiggjørelsen for den paulinske Universalisme*, snart Beviset for Evangeliet som *en Kraft til Salighed baade for Jöder og Hedninge* (Rom. 1, 16 slg. Ap. G. 11, 28: „Gud har ogsaa givet Hedningene Omvendelse til Livet“) at have været det afgjørende Motiv for Apostelhistoriens Forfatter til hans Fremstilling. Men disse og lignende Motiver strække dog ikke til for at forklare *Udförligheden af mange Beretninger*, som ikke havde Noget at gjøre med de saaledes paapegede Ideer, eller *Udeladelsen af Meget*, som netop her maatte være af høieste Interesse, f. Ex. Stridighederne mellem Paulus og de judaistiske Christne efter Apostelconventets Afholdelse. Hertil kommer, at

f. Ex. den af Luther udhævede Idee om Retfærdiggjørelsen ved Troen dog ikke i Ap. G. er bleven saaledes hævdet og fremstillet, som den er væsentlig og eiendommelig for Paulus i hans Breve.

Med disse Betragtninger for Öie forsögte *Schneckenburger* i sit Skrift: *Über den Zweck der Apostelgeschichte, Bern 1841*, en Lösning af dette Problem ved at henvende Opmærksomheden paa den historiske Parallel, som den anden Deel af Ap. G., hvor Hovedpersonen er *Paulus*, frembyder med den første Deel, hvor *Petrus* er den, for hvem alle andre Personligheder forsvinde — med Undtagelse af *Stephanus* og *Jacobus*, der yttre sig som Pauli Aandsfrænder. Ved Fremstillingen af Pauli Ord og Gjerninger, den Forherligelse og de Lidelser, som denne Apostel har oplevet, viser det sig nemlig, at Paulus i ingen Henseende har staaet tilbage „for de meget store Apostle“, at han ikke mindre end Petrus har rögtet sit Apostelkald med samme guddommelige Myndighed, men tillige har taget det samme Hensyn som denne Apostel til Moseloven og den gammeltestamentiske Oeconomie. Istedetfor at det af Pauli egne Beretninger i hans Breve fremgaaer, at han i det Mindste udenfor Palæstinæ Grændser selv tilsidesatte Moselovens Forskrifter, (1 Cor. 9, 20. Gal. 2, 11), og medens han i sine Skrifter ikke udtaler sig om nogen Gjenstand med større Iver og Varme end om Mødsætningen af Lov og Evangelium, Retfærdighed af Lovens Gjerninger og Retfærdighed af Troen, medens han aabenbart lærer, at den mosaiske Lovs Gyldighed er ophört for de Christne, og ikke sjelden endog med djærv og sarkastisk Spot angriber det Værd og den Fortjeneste, som Jöder og judaiserende Christne tillagde den udvortes Forbindelse med det israelitiske Theokratie (Gal. 5, 12. Philipp. 3, 3. 8. 9), medens hans Dadel over Petrus ligefrem indeholder den Fordring, at hvor den christelige Bevidsthed var bleven fuldstændigen udviklet, skulde lagttagelsen af Moseloven bortfalde ogsaa for Christne af Omskjærelsen, for ikke at give urigtige Fore-

stillinger Rum hos de Christne af Hedenskabet (Gal. 2, 11 ff.) — finde vi i Ap. G. aldeles ingen Spor af, at Paulus i nogen Henseende skulde have overtraadt de Forpligtelser, der paalaae ham som Jöde, efterat nu eengang Evangeliets Forkyndelse for Hedningene og disses Optagelse i Messiæ Rige var bleven erkjendt for Guds Villie (Ap. G. 11, 18 slg. Cap. 15). Tvertimod er hans hele Forhold skildret fra den Side, hvor det viser sig i største Overeensstemmelse med Jödechristendommens Fordringer. Selv iagttager han Moselovens Forskrifter i Henseende til Festreiser (18, 21. 24, 11. 20, 4. 16), Löfter (18, 18. 21, 21). Han omskjærer selv Timotheus (16, 3). Han henvender sig allevegne paa sine Missionsreiser först til Jöderne, og kun efterat disses Gjenstridighed og Vantro har foranlediget ham til at opgive sine Bestræbelser til deres Frelse, henvender han sig udelukkende til Hedningene (13, 5. 14. 14, 1. 16, 13. 17, 12. 10. 17. 18, 9. 19. 19, 8). De Beskyldninger, der havde reist sig mod Paulus og vakt de jödiske Christnes Uvillie, „at han skulde lære Jöderne Apostasie fra Moseloven og forbyde dem at omskjære deres Börn samt at iagttage de jödiske Skikke“ (Ap. G. 21, 21), behandles af Jacobus som det, hvorfor de ogsaa maatte ansees ifølge hele Fremstillingen af Pauli Forhold i Ap. G., som opdigtede Bagvadskelser (21, 24). Deraf sluttede nu Schneckenburger, at Forfatteren til Ap. G. netop havde truffet et saadant Udvalg af Pauli Gjerninger og Lidelser, som maatte fjerne de Indvendinger og den Foragt, som hans judaistiske Modstandere blandt de Christne søgte at kaste paa ham. Altsaa ikke ligefrem *Pauli Historie*, men en *Apologie* for Paulus, som skulde fremgaae af hans Historie, har Forfatteren til Ap. G. tilsigtet. Dette er — ifølge Schneckenburger — skeet ikke ved Forfalskning af Historien, men dels ved *forbigaae*, hvad der kunde understøtte Judaisterne i deres Ugunst og Foragt mod Paulus, dels ved at *fremhæve*, hvad der maatte vise ham i lige Værdighed med de andre Apostle. Derfor har Apostelhistoriens Forfatter enten udeladt eller kun løse-

ligt berørt alle saadanne Forhold og Begivenheder, som „uvenligt kunde afficere jødechristelige Læsere“ (saaledes f. Ex. ere kun to, ikke tre Reiser til Corinth omtalte, fordi ellers maatte her have været berørt Pauli Kamp med det judaistiske Parti sammesteds (slg. 2 Cor. X—XIII); — Hedningechristnen Titus (Gal. 2, 1. 2 Cor. 2, 12. 7, 6 f. 13. 8, 16. 23) nævnes ikke i Ap. G.; — Missionsreisen i Galatien er kun berørt med et Par Ord, fordi her havde Paulus umiddelbart henvendt sig til Hedninge; — Collecten til Jerusalem er kun antydet, fordi dens Hensigt ikke blev opnaaet, etc.)

Denne Anskuelse har *Schneckenburger* gennemført med en beundringsværdig Skarpsindighed og udstyret den med en saadan Fylde af Argumenter, at man virkelig föler sig uvilkaarlig hendragen til hans Opfattelse. Den ligger ogsaa til Grund for alle de senere Forsög, som gaae ud paa at betragte Ap. G. som et Tendentsskrift. Men med alt dette vilde *Schneckenburger* dog ikke derfor opgive Skriftets historiske Charakter og Paalidelighed. Idet han antog dette Skrift forfattet i Rom — hvor det netop var af dobbelt Vigtighed at give en Fremstilling af Paulus, der viste denne uskyldig i alle de af Jöderne mod Apostlen oplöftede Anklager om Overtrædelse af Statsloven (17, 6. 24, 23), lovstridig Proselytmageri (16, 21), Forstyrrelse af lovmæssig Cultus (19, 27. 18, 23) — forsvarede den nævnte Theolog tillige dets Affattelse ved Paulineren Lucas og satte dets Affattelse forinden Jerusalems Ödelæggelse, paa Grund af, at der i Ap. G. ikke findes ringeste Spor til den jödiske Stats og Templets Forstyrrelse (slg. 8, 26 om Gaza: *αὐτὴ ἐστὶν ἔρημος*). Han hævdede saaledes Bogens Authentie, medens han indrömmede, at det Billede, som her blev leveret af Paulus, vistnok ikke var det hele og fuldstændige. Denne Concession troede *Schneckenburger* at kunne gjøre, uden at træde Bogens Kanonicitet for nær, da der jo i det N. T.'s paulinske Breve indeholdtes, hvad der skulde supplere hiin Eensidighed, der

var nødvendig ved en historisk Fremstilling, udkastet i en bestemt apologetisk Retning.

Men, naar man nu nærmere spørger, hvorledes Forf. til Ap. G. kunde haabe noget heldigt Udfald af dette sit Arbeide, da indtræde dog adskillige Betænkeligheder ved at forene Schneckenburgers Antagelse af Værkets traditionelle Forfatter og den fra indre Grunde udledede Affattelsestid med hiin formeentlige apologetisk - historiske Fremgangsmaade, som Apostelhistoriens Forfatter skal have fulgt. Til hiin Tid kunde jo Erindringen om Pauli Virksomhed og Strid med de jødiske Christne ikke have tabt sig, mindst i Rom, hvis christelige Menighed indeholdt mange jødechristelige Elementer (sln. ovenfor S. 171 Anm.). Hvad var der nu vundet, naar der leveredes en Fremstilling af Pauli Liv, hvor alt det var forbigaaet eller kun løseligen berørt, som netop havde givet Anledning til Klage og Uvillie mod at erkjende ham som Apostel? Maatte ikke Mistilliden derved end mere stadfæstes og bekræftes? Istedetfor at forbigaae Striden mellem Petrus og Paulus, Partistridighederne i Corinth etc., havde det jo været langt hensigtsmæssigere, om Forf. til Ap. G. havde, ligesom Apostlen selv i sine Breve, viist, hvorledes Pauli Opførsel ved disse Leiligheder var en nødvendig Conseqvents af de Anskuelser og Forholdsregler, som Apostlene og den jersalemske Menighed havde vedtaget, sln. Gal. 2, 6 ff med Ap. G. c. 15. En tro historisk Fremstilling af Pauli Lære og Virksomhed maatte jo dog ansees for den bedste og hensigtsmæssigste Apologie for Apostlen. Hvorfor valgte da ikke Forf. denne Vei? — Enten fordi han mistvivlede om at kunne opnaae sin apologetiske Hensigt, naar han ikke udelod, forandrede, omdannede Pauli sande Historie; — eller fordi han selv troede, at Paulus havde været saadan, som han skildrede ham? Dette Sidste mener nu *Baur**) ikke at have

*) Tübinger Zeitschr. 1836, 3s H. — Über den Ursprung des Episcopats 1838, sstds, 3s H. Der Apostel Paulus, Stuttg. 1845.

kunnet være Tilfældet, da Forf. til Ap. G. enten som Pauli Samtidige og Ledsager maatte vide det anderledes, eller han som senere Levende maatte kunne læse sig det til i Apostlens Breve. Naar da nu en Forfatter, som ikke kunde være uvidende om de ved Pauli Forhold til Moseloven opkomne Stridigheder, alligevel paatog sig at fremstille Apostlens Liv og Virksomhed og i denne Fremstilling undgik Alt, som kunde vise Paulus i det mod Jödechristne fjendtlige Lys, hvori Apostlen selv har stillet sig i sine Breve, kan der da være nogen anden Grund — spørge *Baur* og hans Disciple — end at han vilde fortrænge Billedet af den historiske Paulus og sætte en fingeret Paulus i Stedet? Dette kunde ikke lykkes paa en Tid, hvor Paulus nylig var död, og alle Erindringer om ham endnu i frisk Minde. Nei, men en halvhundrede eller tredsindstyve Aar sildigere, da disse Erindringer trak sig tilbage i Dunkelhed, da Kirken var deelt imellem Pauli Tilhængere og hans Modstandere, da kunde en saadan Fremstilling maaskee finde Tillid, og, hvor dette var Tilfældet, maatte det ventes, at Pauli Tilhængere bleve bragte til at indsee, at de burde indskrænke sig i Brugen af den evangeliske Frihed ligesom den Apostel, paa hvem de beraabte sig; og at Pauli Modstandere maatte faae Öinene op til at see den forhadte Apostel staae sig langt nærmere, medens omvendt de ældre Apostle maatte vise sig i et gunstigere Lys for Paulinerne. Endnu bestemtere har *Schwegler* i sit Skrift: *Nachapostolisches Zeitalter* (II, S. 73 ff) forsvaret Paastanden om Ap. G. som et Tendentsskrift i conciliatorisk Retning med Opgivelse af den historiske Sandhed. Efter *Schweglers* Mening have vi her „hverken den historiske Paulus eller de historiske Urapostle, navnlig ikke den historiske Petrus for os. Hiin er omdannet i det Judaistiske eller i Urapostlens Anskuelsesmaade og praktiske Grundsætninger, Urapostlene derimod, navnlig Petrus og Jakobus, ere omsatte i det Paulinske, d. v. s. i Ideekredsen af en universalistisk Christendom” (S. 112). Men den Hensigt, Forfatteren forfulgte, idet han omdannede de

virkelige Kjendsgjæringer, var „et Fredsforslag og Mæglingsforsög i Form af Historie til en Tid, hvor man paa Grund af Christendommens overveiende jödiske Charakteer endnu nærede saadanne Fordomme mod Hedningapostlens Person, Lære og Virksomhed, at man kun ved saadanne Midler og Offre som de her anvendte kunde forskafe den paulinske Universalisme Anerkjendelse.”

Alligevel kunde denne Anskuelse om Ap. G. ikke trænge igjennem. Selv *de Wette* (5te Udg. af *Incl. til det N. T.'s Skrifter* 1848 § 113, c) vilde dog kun indrømme Synspunktet af Ap. G. som en „Apologie for den paulinske Christendom” en „underordnet” Plads. Derfor ansaae *Zeller* det „ikke for overflödigt” at skjænke Spørgsmaalet om Apostelhistoriens Hensigt en ny Undersøgelse og samlede nu i en Afhandling, som först successivt kom for Lyset i de af ham og Baur udg. *Theol. Jahrbücher* (1849–51), men senere blev særskilt udgivet 1854, alle Resultaterne af de tidligere Forhandlinger. Det blev derved, at Ap. G. maatte antages for „et Fredsforslag af en Pauliner, der ikke blot havde udvalgt og ordnet det historiske Stof i en bestemt Retning, men ogsaa havde tilladt sig de meest indgribende Afgivelser fra den virkelige Historie, for saaledes at vinde de jödiske Christnes Anerkjendelse af Hedenchristendommen og bevirke begge Partiers Udsoning.”

Endnu förend *Zeller* var bleven færdig med Offentliggjörelsen af sin Afhandling, havde *Bruno Bauer* udfört den samme Anskuelse i en modificeret Skikkelse*). *Bruno Bauer* betjente sig tildeels af de samme Argumenter, som tidligere vare blevene benyttede til at godtgjöre Apostelhistoriens Tendentscharakteer. Ogsaa for ham er Bogens Hovedtendents Paralleliseringen af Petrus og Paulus og Ombytelsen af begge Apostles Charakterer, saaledes som det især udtaler sig i den Omstændighed,

*) *Die Apostelgeschichte, eine Ausgleichung des Paulinismus und des Judenthums innerhalb der christl. Kirche*, Berlin 1850.

at „Apostelhistoriens Paulus desavouerer Brevenes Paulus”, for- nægter „Revolutionsmanden”, og at „hans Virksomhed kun viser sig som Fortsættelse af Petri Værk” (S. 98). Men ifølge Br. Bauers Anskuelse vilde Forfatteren ikke indvirke paa de lige- overfor hinanden staaende Partier af Petriner og Pauliner; „den Gang, da Ap. G. blev skrevet, var den tidligere Modsætning af den paulinske og den jödechristelige Retning udvisket og ble- ven uforstaaelig. I *Stridens Öieblik*, da Gjenstanden endnu var levende og virksom, vilde et Værk som Apostelhistorien have været *umuligt*.” Det var „ikke noget *Fredsforslag*, men *Udtryk for og Afslutning af Freden*”. „Apostelhistorien bragte *Jöde- dommen til Herredömmе og Anerkjendelse* indenfor Menigheden, og Kirken erkjendte det som kanonisk Udtryk for sin Bevidst- hed, fordi *den vilde have dette Forbund med Jödedommen*” (S. 122). Men ved „*Jödedom*” forstaaer Bruno Bauer hverken „det historisk jödiske Folkevæsen”, ikke heller „*Jödechristendom*, hvorom de nyere Lærde ville vide Saameget (S. 123)”, men hiin „conservative, udjævnende, contrarevolutionaire Magt, der med alt dette dog stiller Revolutionens Frugt i Sikkerhed” (S. 124). I *dette Jödedoms Interesse* var det, at Apostelhistoriens Forfatter havde skrevet sit Værk.

Det blev altsaa Resultatet af at betragte Apostlenes Gjer- ninger væsentlig som et Tendentsskrift, at man ikke blot opgav dette bibelske Skrifs *Authenthie* som et Værk af en apostolisk Mand, der selv havde ledsaget Paulus, men ogsaa *dets histo- riske Paalidelighed*. — Men hvorledes vil man da kunne betragte Ap. G. som en kanonisk Bog uden at udvide Begrebet om Ka- non saameget, at dets Gyldighed ophæves? Thi ikke blot skulde jo Forfatteren höre til en Tid saa langt fjernet fra Apostlenes, at derved bortfaldt den Borgen, som efter almindelige Regler for Vurderingen af historisk Paalidelighed altid forbliver af stor Betydning, men, hvad der er endnu vigtigere — da dog ogsaa en Forfatter kunde berette Sandheden om Begivenheder, fra

hvilke han stod fjernere — Forfatteren skulde selv *med Forsæt* have *forvansket* den historiske Sandhed.

Nu er det vel sandt, at hverken Christendommens Sandhed eller det N. T.'s Kanons Anseelse staaer og falder med et enkelt nytestamentisk Skrift, om hvilket det oplyses, at det ikke er apostolisk hverken med Hensyn til dets Forfatter eller med Hensyn til dets Indhold. Der maa jo indrømmes, at der i den sædvanlige kirkelige Kanon af N. T. findes Bøger optagne, om hvis Apostolicitet og Kanonicitet der fra de ældste Tider indtil nu herske afvigende og modsatte Meninger i selve Kirken; og saaledes vilde det N. T.'s Kanon ikke derfor omstyrtes, om det endog bevistes, at Ap. G. med Urette var bleven optaget deri. Men da dette bibelske Skrift altid er blevet regnet til de saakaldte *δημολογούμενα*, kan den kristelige Theolog ikke andet end tvivle om, hvorvidt en videnskabelig Forskning, der ender med et den hele christelige Kirkes historiske og dogmatiske Bevidsthed saa modsigende Resultat, virkelig kan betragtes som *afsluttet*. Han vil have den største Opfordring til paa ny at prøve den hele Betragtning og de Argumenter, som her ere blevene anvendte, forinden han indrømmer i at opgive Tilliden til et saa vigtigt Skrift i det N. T.'s Samling som Ap. G. Thi dersom Forfatteren til A. G. er den samme som Forfatteren til det tredie kanoniske Evangelium, da falder med hiint ogsaa dette Skrifs Authentie og Kanonicitet. Dersom der ikke kan tillægges Ap. G. andet Værd end som et Partiskrift fra andet Aarhundrede, da savne vi en væsentlig Kilde om en Kundskab til den ældste Kirkes Forhold. Endelig er det en Selvfølge, at den Tillid, som vi have til Kirkens Vidnesbyrd i historisk og dogmatisk Henseende, svækkes ved Opgivelse af Apostelhistoriens Ægthed og Paalidelighed — i samme Forhold, som derimod dette Skrift, ved at hævde sig som apostolisk og historisk paalideligt, understøtter den kanoniske Anseelse af det N. T.'s Samling i Almindelighed og tjener til et nyt Vidnesbyrd om Christendommens Sandhed og Guddommelighed. Derfor vil man finde det ganske

naturligt, at Christne, saavel Theologer som Lægmænd, have med Uvillie betragtet hine Forsög til nærmere at trænge ind i Apostelhistoriens Hensigt og Composition, hvorved Skriftets historiske Troværdighed blev opgiven. Kun var man berettiget til at fordre, at Theologer ikke lod det beroe ved en Forkastelsesdom uden Prövelse af de Grunde, hvortil man havde støttet saa mis-tænelige Resultater. Thi med Rette har *Zeller* (a. St. 1850 S. 321) kunnet frabede sig som uvidenskabelig deres Indsigelse, hvilke erklære det for umuligt, at „en saa samvittighedsfuld Skribent som Lucas, en saa kritisk Historieskriver etc.” skulde have tilladt sig en saa utilladelig tendentiös Omdannelse af den historiske Sandhed.” Hvorvidt nemlig Forfatteren til Ap. G. virkelig har været den Mand, som Traditionen angiver, hvorvidt han virkelig har havt den Hensigt at ville give en sandfærdig Historie etc. — alt dette kan först afgjöres ved en nöagtig Undersögelse af det Enkelte og ikke afskjæres ved en dogmatisk Forudsætning. Ogsaa turde det vise sig, at der ved selve de negative Kritikeres Udviklinger ere blevne dragne Momenter for Lyset, som kunde benyttes til en rigtigere Vurdering af det omhandlede Skrifts Stilling i det N. T.'s Kanon og til tydeligere Indsigt i den ældste Christenheds Vilkaar og Tilstande, hvorved atter turde vindes en klarere dogmatisk Indsigt, end den, hvorved man i Almindelighed var bleven staaende.

Det har da heller ikke manglet paa Theologer, som ad videnskabelig Vei have forsögt at före Undersögelsen om Ap. G. nærmere til dens Slutning, end den kunde ansees at være bragt ved Kritikerne af den Bourske Skole; og foruden endeel mindre betydelige Bidrag, hvilke vi her forbigaae, ville vi næst efter at henvise til det allerede i det Foregaaende omtalte Værk af *G. V. Lechler: Das apostolische und nachapostolische Zeitalter*, Haarlem 1851, fornemmelig henvende Opmærksomheden paa tvende Værker fra den nyeste Tid, hvis Forfattere have lagt ikke mindre Lærdom og Skarpsindighed for Dagen ved at möde de Angreb, som vare blevne rettede mod Ægtheden og

den historiske Paalidelighed af A. G., end ved at aabne nye Synspunkter til Lösning af den vigtige Opgave, som her foreligger. Det ene af disse Værker er et meget voluminöst Skrift af *M. Baumgarten*: „*Die Apostelgeschichte oder der Entwicklungsgang der Kirche von Jerusalem bis Rom*“. 1. Th. S. 308. 2. Th. 1. Abth. S. 342. 2. Abth. S. 525. *Braunschweig 1852*; det andet af endeel ringere Omfang, men af rigere og meer videnskabeligen begrundet Indhold har *Eduard Lekebusch* til Forfatter og förer Titelen: „*Die Composition und Entstehung der Apostelgeschichte, von Neuem untersucht, Gotha 1854.*“ Hvad Baumgartens Skrift angaaer, da har det, foruden virkelig Fortjeneste af at meddele adskillige gode og nyttige Oplysninger, ogsaa den Ufuldkommenhed at meddele endeel andre, som altid kunne have deres Værd, men som dog her ofte kun tjene til at föröge den Besværlighed, som Forfatterens vidtlöftige og tunge Udvikling allerede meer end tilbörligt lægger Læseren i Veien. Det er desuden opfyldt af en Mængde af de besynderligste Opfattelser af de Beretninger, som Ap. G. indeholder, og som muligen kunne opbygge Venerne af en vis allegorisk-phantastisk Bibeludlægning, men kun give et ringe videnskabeligt Udbytte. Han bebreider sine Förgjængere, at de ikke have försögt at udvikle deres Anskuelse „fra den bibelske Tänkemaades Kreds“, og at derfor deres Modstandere havde havt let Spil ved „at tilbagevise den som Uforstand“. Baumgarten selv fordrer derimod for Apostelhistoriens Forfatter „Anskuelsens höieste Standpunkt“, hvilket denne i Indgangen til sit Værk skal, selv have klart nok betegnet. Man vil imidlertid neppe finde sig meget tilfredsstillet ved at lade sig stille paa dette Anskuelsens höieste Standpunkt under Baumgartens Anviisning, thi ofte indhylles den hele Udsigt, som han derfra vil aabne, i en höitrvænde Ordsqvalders Taage og Dunst. Saaledes, for at at anföre et karakteristisk Exempel, anstiller han vidtlöftige Betragtninger over den Udförlighed, hvormed Pauli Söreise fra Cæsarea til Rom er beskrevet i Ap. G. (II, 361 ff).

Den af flere Theologer angivne naturlige Forklaring, at Forfatteren har uforandret optaget sin Dagbog i denne Deel af sit Værk, finder Baumgarten altfor „udvortes“. „Thi for det Første, hvorledes kommer Lucas, den apostoliske Mand til at opsætte en saa reen udvortes Dagbog over en Søreise, og da, naar det nu engang var skeet, hvorledes kunde han forsvare det for sin Samvittighed, uden videre at optage det saaledes opstaaede Fragment i sit Værk om Kirkens første Historie, og endelig, hvad bliver der ved en saadan Overfladiskhed af Troen paa den kanoniske Bogs Inspiration, der i det Mindste forudsætter en eminent Aandelighed!“ Baumgarten finder derimod (S. 386) Forklaringen af dette Særsyn i „Havets“ Betydning: „Havet er for den bibelske Bevidsthed Billedet af den i sin inderste Grund stedse urolige og omtumlede Synd“; „Havet er ligeledes Billedet paa den vildt larmende og brusende Hedningemængde“, som nu, da Paulus stod i Begreb med at bringe Evangeliet til Rom, „Middelpunktet for den sidste Hedningemagt paa Öerne (C^o 1 Mos. 10, 5)“, skulde overvindes, en Overvindelse, som aldrig var lykkedes for Israel i „sin betydningsfulde Tilbagetrukkenhed fra Havet“ etc. etc. Det vil være ligesaa umuligt paa vort jævne danske Sprog at gjengive Baumgartens forskruede Phraseologie, som det er vanskeligt for ethvert besindigt Menneske at billige det overspændte Begreb, denne Forfatter opstiller om „en kanonisk Bogs Værdighed“. Den samme Anstrængelse for at presse ethvert Ord i det omhandlede bibelske Skrift, for at finde en Hensigt overalt og udtyde Alt efter det eengang antagne Synspunkt, som udmærkede de Kritikere, hvilke i Ap. G. saae et theologisk Partiskrift uden historisk Paalidelighed, gjenfindes hos Baumgarten, men i modsat Retning, for at bevise „den strængeste Historiskhed af Beretningerne i Ap. G. fra Begyndelsen til Enden.“ — *Lekebusch* deler den Anskuelse med Baumgarten, at Apost. Gjern. er en historisk paalidelig Fremstilling af den christelige Kirkes fremskridende Udviklingsgang fra dens Stiftelse af i Jerusalem

indtil det Moment, da den store Hedningapostel optræder i Rom, Hedenskabets Midtpunkt (S. 374); men han mener, at det Forsvar, som Baumgarten har ført for denne Betragtning af Ap. G., vil aldeles forfeile sin Virkning, hvorfor han selv har søgt at begrunde det paa en anden Maade. Dette har ogsaa Lekebusch udført paa en i det Hele meget tilfredsstillende Maade, og hans Skrift over Ap. G. hører baade ved Indhold og Fremstilling til de fortrinligste Frembringelser af de sidste Aars theologiske Literatur.

Med Rette bemærker den sidstnævnte Forfatter, at det ikke synes at være noget gunstigt Prognostikon for Betragtningen af Ap. G. som et Tendentsskrift, at de, der forsvare denne Anskuelse, fjerne sig saa meget fra hinanden i Angivelsen af Forfatterens Tendents, at, medens *Schneckenburger* gjør Forf. til en Pauliner og underlægger ham den Hensigt, at ville skrive en *Apologie* for Paulus, stille *Baur*, *Schwegler* og *Zeller* ham mellem det paulinske og antipaulinske Parti med *conciliatorisk* Hensigt, og endelig skyder *Bruno Bauer* „den contrarevolutionaire” Skribent over paa *jødechristelig* Side. I disse tre Anskuelser ere saaledes alle mulige Forskjelligheder af den dogmatiske Opfattelse repræsenterede. Man maa nu indrømme, at det ved et historisk Skrift ofte kan være meget vanskeligt at kjende, hvilken har været dets Forfatters specielle Hensigt, — som det da overhovedet er vanskeligt at skrive „Historie” efter et bestemt Synspunkt. Men et Partiskrift, især et saadant, som omdanner det historiske Stof frit efter sin Tendents — saaledes som det her forudsættes om Forfatteren til Ap. G. — maa dog være forfattet saaledes, at dets Hensigt træder klart frem i det Mindste saaledes, at man ikke kan føre det tilbage til modsatte Hensigter. Dersom nu Ap. G. er et udpræget Tendentsskrift, hvorledes kan det da blive muligt, at Nogle deri finde en paulinsk, Andre en antipaulinsk Hensigt? Skulde dette ikke snarere føre til at slaae ind paa et andet Spor og at betragte vort Skrift under et andet Synspunkt?

Rigtigst synes det derfor at vende tilbage til det Indtryk, som selve Forsvarerne af Apostelhistoriens tendentiöse Charakter (f. Ex. *Zeller* 1850 S. 303) indrømme at være det første, som enhver Læser modtager, og det er: at vi her have en simpel historisk Fortælling for os, meddeelt af en Mand, der havde været Pauli Ledsager paa hans Reiser og Öievidne til flere af de Tildragelser, hvorom han meddeler Beretning. Dette anbefaler sig saameget mere, som Forf. til Ap. G. i den første Deel af sit Værk, udtrykkeligen har angivet som sin Hensigt, at Theophilus, hvem han har helliget saavel sit Evangelium som sin Apostelhistorie (Luc. 1, 1. Ap. G. 1, 1), „kunde indsee Visheden af de Ting, hvorom han havde havt mundtlig Underretning” (*ἵνα ἐπιγνῶς περὶ ὧν κατηχήθης λόγων τὴν ἀσφάλειαν*) Ap. G. 1, 4. Tydeligere og mere uforbeholdent kan en Bogs reen historiske Hensigt ikke vel udtrykkes. Imidlertid lod der sig jo altid indvende, at, naar Forfatteren virkelig havde til Hensigt at lade Historien eller rettere den historiske Fremstilling, som her blev leveret, tjene til Understöttelse for en dogmatisk Anskuelse, da kunde man ikke vente, at han „som Prologus i Skjærsommernatsdrømmen skulde iforveien sige, at hvad han her gav som Historie, ikke var Historie, og at hans Paulus ikke var den virkelige Paulus” (*Zeller* 1850 S. 320), ligesaalidt som at han selv ikke var den, der havde været Pauli Ledsager, og i hvis Navn han talede. Men paa den anden Side maa det dog ogsaa være ret aabenbare, uomtvistelige, utvetydige Facta, som kunne gjøres gjældende, for at vi *imod* vor Skribents egen Erklæring og *imod* det anerkjendte første Indtryk af hans Værk, skulle antage, at hans Fremstilling var en uhistorisk Fiction.

Hvorledes forholder det sig nu først med den i selve Ap. G. givne Antydning om Forfatterens Person?

Af den Fremstillingsform, som er brugt i den sidste Deel af Ap. G., hvor Forfatteren indfører sig selv talende i første Person i Fleertallet (*vi — os*), uddrog man indtil henimod Enden af det forrige Aarhundrede den Slutning, at han som sagt havde

været en af Pauli Ledsagere og deeltaget i endeel af de Begivenheder, som ere Gjenstand for hans Fortælling. Traditionen angav denne Mands Navn at være *Lucas*.

I Pauli Breve omtales nu virkelig en Lucas paa tre Steder saaledes, at den ovennævnte Beskrivelse kunde passe paa ham, nemlig Col. 4, 14 Ἀσπάζεται ἡμᾶς Λουκᾶς ὁ ἰατρός ὁ ἀγαπητὸς. En lignende Hilsen fra Lucas sendes Philemon i Pauli Brev til denne, V. 24. Endelig hedder det i 2 Tim. 4, 11 Λουκᾶς ἐστὶ μόνος μετ' ἐμοῦ. Imidlertid forholder det sig dog særegent nok med hiin communicative Fortællingsform, hvori endeel af Apostelhistoriens Beretninger ere meddeelte. Efterat nemlig Fortællingen er bleven gennemført i reen objektiv Holdning indtil Begyndelsen af 16de Capitel, uden at der er anført nogen personlig Deeltagelse i Begivenhederne fra Fortællerens Side, hedder det pludselig i 16, 10, efterat der er fortalt om et Syn, som Paulus havde havt om Natten, og hvorved Apostlen opfordredes til at drage fra Troas over til Macedonien: „Men da han havde seet dette Syn, søgte vi strax at drage over til Macedonien, thi vi sluttede, at Herren kaldte os derhen, at prædike Evangeliet for dem.” (Ὡς δὲ τὸ ὄραμα εἶδεν, εὐθέως ἐζήτησάμεν ἐξελεῖσθαι εἰς τὴν Μακεδονίαν, συμβιβάζοντες, ὅτι προσκέληται ἡμᾶς ὁ κύριος εὐαγγελισασθαι αὐτοῖς). Dette „Vi” fortsættes nu indtil Midten af Fortællingen om Begivenhederne i Philippi V. 17, hvor det atter forsvinder ligesaa lydlöst, som det er optraadt*). Det samme Phænomen under de samme Omstændigheder frembyder sig endnu to Gange i Bogen. Efterat der i 20, 4 er blevet anført Navnene paa dem, der fulgte Paulus paa hans Reise fra Grækenland til Asien, læse vi V. 51: „Disse gik forud og biede paa os i Troas (οὗτοι δὲ προελθόντες ἔμενον ἡμᾶς ἐν Τρωάδι). Denne communicative Fremstillingsmaade giver da 21, 18, hvor der berettes, at Paulus „med os” (σὺν ἡμῖν) er gaaet til Jacobus,

*) *Lekebusch* S. 4 ff.

atter Plads for den sædvanlige Skrivemaade, uden at Sammenhængen i mindste Maade forstyrres derved. Endelig hedder det i Begyndelsen af 27de Cap: „Men da det var besluttet, at vi skulde seile derfra til Italien” (Ὡς δὲ ἐκρίθη τοῦ ἀποπλεῖν ἡμᾶς εἰς τὴν Ἰταλίαν) etc., og heller ikke nu forbliver „Vi” til Bogens Ende, men forstummer atter, efterat det har ledsaget Apostlen 28, 16 til Rom.

Fra Irenæi Tider indtil den nyere Tid tog man — som sagt — ikke i Betænkning at ansee denne Pauli Ledsager, som her omtaler sig i første Person Plur. for identisk med Forf. til Ap. G. Men i den nyeste Tid troede man saavel i den uforberedte Indtrædelse af hiint „Vi”*) som forresten i Apostelhistoriens Beskaffenhed at finde Grund nok til at tvivle paa denne den naturligste Forklaring og kom paa den Tanke, at Forfatteren, ligesom han vel overhovedet havde sammensat sit Værk af forefundne skriftlige Materialier, saaledes ogsaa ordret havde optaget *Vi*partierne af en Reiseberetning fra en af Pauli daværende Ledsagere. Den Første, som udtaler denne Formodning var *Königsmann* i et Program 1798. Men først ved *Schleiermacher* fik dog denne Anskuelse en videre Udbredelse. Denne Theolog søgte allerede i sit Værk *Über die Schriften des Lucas* 1817 at gjøre gjældende, hvorledes Forfatteren til det tredje Evangelium havde benyttet adspredte, skriftlige Optegnelser af mindre Omfang, hvilke han havde forefundet, og hvorledes nu hans egentlige Virksomhed havde bestaaet i at samle disse Materialier og bringe dem i behørig Orden. Senere forsvarede *Schleiermacher* den samme Paastand med Hensyn til Lucas's Fremgangsmaade i Ap. G. (Vorlesungen über das N. T., udgivne af *G. Wolde* 1845). Blandt de Documenter, som For-

*) Man fandt det meget unaturligt, at En, som skrev ud af personlig Erindring skulde saa ganske taust indføre sig selv, trække sig tilbage og atter indføre sig, uden med et Ord at angive, at og hvorledes han kom i Forbindelse med de handlende Personer og atter adskiltes fra dem. *S. Zeller* 1851 S. 36 ff.

fatteren til Ap. G. skulde have brugt, hørte da ogsaa „en Reisejournal, som var bleven skrevet umiddelbart efter Reisens Tilendebringelse, da Ap. G. endnu var i friskeste Minde.” Hvor meget Bifald denne Hypothese, udviklet med Schleiermachers sædvanlige Skarpsindighed, end vandt, blev den dog betydeligen modificeret ved *de Wette*, *Bleek* o. A., der ligesom tidligere *Eichhorn*, fandt i hele Apostelhistorien den samme Stil, samme Maneer, samme Methode herskende, som maatte vidne om, at dens Udgiver ikke havde ladet det beroe med en blot ordret Optagelse af udvortes Sammenføring af de forefundne Materialier. Derimod vendte *Schwanbeck* i sit Skrift *Über die Quellen der Schriften des Lucas 1847*, tilbage til Schleiermachers Anskuelse, med den Forskjel, at han i den sidste Deel, hvor et Öievidne taler, ansaae dette for at være — ikke, som Schleiermacher er tilbøielig til at antage, *Timotheus*, men — *Silas*. *Schwanbeck* forsögte ogsaa nærmere at paapege de Kildeskrifter, hvoraf Forf. til Ap. G. „væsentlig som *Compiler*” havde sammensat sit Værk (en Biographie af Petrus — et rhetorisk Arbeide over Stephani Död — en Biographie af Barnabas etc. og endelig de ovennævnte Memoirer af *Silas*).

Omvendt deelte *Meyerhoff* (*Über den Zweck, die Quellen und den Verfasser der Ap. G.* — forudskikket hans *Einleitung in die Petrinischen Schriften*, 1835) Schl's Formodning om, at Fortælleren i *Vistykkerne* har været *Timotheus*, medens han derimod aldeles afviger fra ham ved Antagelsen af, at det hele Skrift paa Grund af dets Anlæg, indre Sammenhæng, Stil og Fremstilling kun kan betragtes som een Forfatters Værk, der aldeles ikke slavisk havde benyttet sine mundtlige og skriftlige Kilder.” Som denne Forfatter vil *Meyerhoff* have *Timotheus* betragtet. Med *Meyerhoff* og *Eichhorn* stente *Credner* (*Einl.* § 59, § 107) overeens i at eftervise, hvorledes den Lighed, som overalt viste sig i Apostelhistoriens Udtryk og Plan hævdede den som et Skrift, hvor Forf. var gaaet selvstændig tilværks.

Ogsaa *Schneckenburger* (*Über den Zweck der Ap. G.* 1841) og *Ebrard* (*Wissensch. Kritik der evang. Gesch.* (§ 127 die *Wirstücke*) traadte op imod *Schleiermacher* og hans *Timotheus-hypothese*.

Grundigst af Alle har endelig *Zeller* i sin ovenanførte *Afl.* godtgjort, hvorledes gennem hele *Apostelhistorien* ligemæssigen gjentager sig en *saadan Mængde eiendommelige Ord og Udtryksmaader*, at dette kun er muligt ved et *Værk* af een og samme *Forfatter*; hvorledes der fremdeles findes den fuldkomneste *Overeensstemmelse* i *Indhold og Composition*; hvorledes endelig der i de enkelte *Fortællinger* selv foreligge saa mange *Relationer* til det *Foregaaende* og *Efterfølgende*, at vi have den meest afgjorte *Berettigelse* til at føre *Ap. G.* tilbage ikke blot til een *Samler*, men til een *Forfatter* (1851, S. 121). Dog vil *Zeller* ikke dermed nægte, „at *Forfatteren* alligevel kan have benyttet forskellige *Kildeskrifter*“, (hvor vanskeligt det end forresten falder den sidstnævnte *Theolog*, trods al anvendt *Umage*, at udfinde disses *Beskaffenhed*).

Jo mere man saaledes er kommen bort fra *Schleiermachers* *Forestilling* om *Compositionen* af *Ap. G.*, desto mere føres man til *Valget* mellem *Antagelsen* af, enten at *Forf.* virkelig har været een af *Pauli* *Ledsagere* og har deeltaget i flere af de ham fortalte *Begivenheder*, eller at han, skjönt han ikke var det, dog har villet udgive sig for en saadan. Thi at antage, at *Forf.* af *Ap. G.* havde med fuld *Bevidsthed* og med *Hensigt* beholdt den første *Person Pluralis*, som han havde fundet i sit *Kildeskrift*, fordi han tydeligere vilde give *Theophilus* tilkjende, at han havde øst sine *Fortællinger* af et *Öievidnes Skrift* -- dette vilde dog forudsætte en „*Mangelfuldhed* i *Fremstillingen*“, hvortil man rigtignok har opsøgt *Analogier* andensteds fra, men hos *Skribenter* af saa *underordnet* og *ufuldkomment Værd*, at *Sammenligningen* ikke kan gennemføres. Saaledes beraaber *Schwanbeck* sig paa *Annalister* fra *Middelalderen*, navnlig den saakaldte *sachsiske Annalist*, der i sin indtil 1139 fortsatte

Krönike ved Aaret 999, hvor han taler om Keiserinde Adelheids Död, udskriver følgende Notize af Annales Qvedlingburgenses: „*Vidimus eam* (Keiserinden) creberrime sed secretissime more rusticano succinctam etc.”; og ligeledes ved A. 995 og 991 udskriver Steder af den Merseburgske Biskop Dietmars Krönike, med Bibeholdelse af „*nostris temporibus*” og af „*frater meus*”, som Dietmar kunde sige, der allerede døde 1018, men aldeles ikke uden den største Tankeløshed kunde gjentages af en Forfatter fra 12te Aarhundrede. Men — som Zeller (1851, S. 361) bemærker — hvad der var muligt for de tankeløseste af Klosterchronisterne (thi hos bedre Skribenter selv fra Middelalderen vil man ikke finde Saadant), det maatte ikke kunne være muligt for en Forfatter, der har beviist gennem hele sit Værk, hvorlangt han stod over „hine uövede Historieskrivere, der ikke forstode at underordne Indholdet af deres Kilder den Hensigt, som de havde sat sig med deres eget Skrift, ikke tydeligt og kraftigt nok kunde paatrykke deres Værker Stemplet af deres egen Individualitet og derfor ofte frembyde det Særsyn, at man i det samme Værk kan möde ganske forskellige Stiil- og Sprog-eiendommeligheder” (*Schwanbeck* S. 188). Thi netop en ganke modsat Eiendommelighed har Forf. til Ap. G. viist, idet han har forstaaet saaledes at sammenarbejde og benytte sine Kilder, at det ikke er lykkedes Kritikerne med nogen Overeensstemmelse at kunne angive og skjelne disse.

Derfor maae vi dog vende tilbage til at ansee det for det Sikkreste, at *Forfatteren til Ap. G. har villet betegne sig som en Ledsager af Apostlen Paulus* *).

*) Underordnet er Spørgsmaalet, om denne Ledsager var, som Traditionen angiver, *Lucas* eller, som Nyere have villet, *Timotheus* eller *Silas*; i alle disse have vi nemlig Mænd, som hörte til den apostoliske Tid og stode i Forbindelse med Paulus. Efter de af forskellige Lærde anstillede Undersøgelser maa det dog forresten ligeledes ansees for afgjort, at hverken *Timotheus* eller *Silas*, men langt snarere den af Traditionen nævnte, mere ubekjendte *Lucas* er Apostelhistoriens Forfatter.

Men Spørgsmaalet er nu, om Forf. til Ap. G., der ikke kan andet end antages for at have villet angive sig som Ledsager af Paulus, *ogsaa virkelig har været dette*, eller om der gives *afgjørende Grunde for, at han ikke kan have været, hvad han har villet udgive sig for.*

Dersom vi vidste noget nærmere om den *Theophilus*, hvilken Forf. til Ap. G. har helliget sine tvende Skrifter, vilde man maaskee derfra kunne uddrage Beviis for, at den omtalte Skribent maatte være Theophil bekjendt, og at han følgerigen ikke kunde have *opdigtet* sit Forhold til Paulus som Samtidig og Ledsager af denne Apostel. Men, hvor rimeligt det end er, at Theophilus har været en fornem (*χαρίστε Θεόφιλε* Luc. 1, 3.) Mand i Rom eller Italien*), kan Muligheden ikke afvises, at ogsaa denne Person kunde være en Fiction og mulig kun være en Betegnelse for den christelige Læser i Almindelighed (s. Commentt. til Lucæ Prooemium).

Heller ikke kan man beraabe sig paa, hvor *utænkeligt* det skulde være, at en christelig Forfatter havde tillagt sig et Öievidnes Charakter, naar det ikke forholdt sig saaledes; thi derom havde man i Alderdommen andre Anskuelser, end at en saadan Fremgangsmaade skulde uden videre kunne erklæres for et nedrigt Bedrageri**). Men vist er det, at det er voveligt at formode, at en Forfatter, der dog i Fortællingen om Ananias og Sapphira (Ap. G. 5, 1—11) lader Usandhedens Aand blive straffet paa det Alvorligste og Strængeste, skulde have tilladt sig en sandan Opdigtelse.

Hvike ere da de Grunde, hvorpaa man støtter en saadan Formodning?

*) Til dette hans Opholdssted slutter man sig af den Omstændighed, at Forf. til Ap. G. ikke har anset det for nödvendigt at meddele Theophilus saadanne geographiske Oplysninger om Localiteterne i Italien, hvormed han ellers ledsager Beskrivelsen af Pauli Reise. S. *Hug* Einl. II, S. 143.

***) S. *Köstlin*, Die pseudonyme Literatur der ältesten Kirche, (*Zellers theol. Jahrb.* 1851 S. 149—222).

I første Linie stiller sig da Henvisningen til en Mængde Beretninger om Tildragelser, hvis Afvigelse fra den almindelige Erfaring og den saakaldte naturlige Tingenes Orden skal vidne om, at de enten ere forsættligen opdigtede eller først meddeelte saa lang Tid, efterat de ere forefaldne, at Referenten i god Tro selv har antaget dem for historiske Begivenheder, idet han manglede Evne og Leilighed til at erkjende deres egentlige Beskaffenhed. Men medens vi ved andre Leiligheder have Grund til at betvivle eller benægte saadanne Begivenheders Sandhed, der staae i Modsigelse med almindeligen erkjendte Erfaringer, tør vi ikke uden videre afvise det Overordentlige og Usædvanlige som forsættlig eller uforsættlig Opdigtelse, hvor der handles om en aabenbaret Religions Indførelse. Thi netop af saadanne overordentlige Tildragelsers Forbindelse med Opvækkelsen og Udbredelsen af religiøse og sædelige Principer, der have haft en afgjørende Indflydelse for hele Menneskeslægtens Udvikling og ere bestemte til *stedse* at udøve en saadan Indflydelse, er det, at vi skulle hente Besvarelse paa det Spørgsmaal, om Gud, foruden den almindelige Aabenbaring i Naturen og Historien, ogsaa paa en mere særegen, endnu kjendeligere Maade har aabenbaret sit Væsen og sin Villie for Menneskene. Naar man imidlertid a priori forkaster Beretninger om alle fra den os bekjendte Naturforbindelse afvigende Begivenheder som uhistoriske, er dette netop at afskjære sig den Vei, som her skulde betrædes.

Dersom Christendommen er, hvad den erklærer sig for, en guddommelig Aabenbaring, da forudsætter dens Indtrædelse i Verden overordentlige og usædvanlige Tildragelser. Vi behøve ikke her at indlade os paa det dogmatiske Spørgsmaal om de Tegn og Under, som ifølge Evangelierne ledsagede Christi Op-trædelse, have været *miracula* eller *mirabilia*. Man kan med Antagelse af Christendommens Grundmysterium paastaae, at selv de evangeliske Mirakler dog maae betragtes som naturlige Ytringer

af den overnaturlige Kraft, som boede i Jesus*). Men man kan ikke, uden at røbe Uvidenhed, eller trodse al Historie, nægte, at Jesu Christi Virksomhed forudsætter dels en Personlighed af ganske særegen Høihed og aandelig Overlegenhed dels en providentiel Understøttelse af iöinefaldende Art. Det vilde nu dog være høist besynderligt, dersom Ytringer af en saadan Kraft skulde ved hans Bortgang aldeles være ophørte i den Menighed, der maatte antages for og ogsaa virkelig har viist sig i Historien fremfor nogen anden opfyldt og gennemtrængt af Christi Aand. Som Solen i den physiske Natur för sin Opgang bebudes af Morgenröden og ved sin Nedgang ledsages af Aftenröden, saaledes gaaer der gennem Aartusinder en Række af Forjættelser og underfulde Begivenheder foran Frelserens Ankomst til Jorden, og paa lignende Maade vente vi, at de Kræfter, hvorom Christi Gjæringer gave saa iöinefaldende Vidnesbyrd, have viist sig virksomme i større eller ringere Grad endnu længe efter i den Kreds, som modtog den umiddelbare Indvirkning af hans Nærværelse. Dette Haab støtter sig ogsaa paa, hvad Christus selv udtrykkeligen havde forjættet sine Apostle (Marc. 16, 18. Matth. 10, 8), og den ældste Kirkes Historie stadfæster dets Opfyldelse. „Den förste Kirkes Historie” — siger *Tholuck*, Glaubwür. der evang. Geschichte S. 373 — „er en Kjæde, hvis elektriske Bevægelse tyder hen paa, at der i Begyndelsen er faldet et Slag fra Himlen paa Jorden.”

*) Saaledes have ældre Dogmatikere nægtet f. Ex. at ansee Christi Opstandelse for et absolut Under (propter immortalitatem corporis Christi). — „Es ist das edle Recht neuerer Geschichtsforschung” — siger *K. Hase*, „Neue Propheten S. 72 — „den Maasstab der Wahrheit nicht am Alltäglichen und Gemeinen zu haben, sondern auch das Wunderlichste, wenn es durch gute Zeugnisse sich als wirklich bewährt, anzuerkennen, während es doch, wie ungemein und ausserordentlich, in die [alten] heiligen Gesetze der Natur und Entwicklung sich einreihen muss, mögen sie nun schon im klaren Zusammenhange vor uns liegen, oder noch wie Sterne mit unbekanntem Bahnen”. Ved at borttage det indklamrede Ord (der let kunde före tilbage til den „vulgaire Rationalisme”) turde maaskee disse Ytringer blive Udtryk for en Anskuelse, der vil hæve manges Misforstaaelse.

Men for at imødegaae den Paastand, med hvilken vi her nærmest have at gjøre, nemlig at Beretninger om underfulde Begivenheder enten grunde sig i bevidst Svig og bedragerisk Hensigt eller maae hidrøre fra Personer, som levede i Tid og Rum fjernt fra den Tid og det Sted, hvor de skulle have tildraget sig — da ville vi her blot bemærke, hvorledes Beretningerne i Apostl. Gjern. om Apostlenes og navnlig Pauli underfulde Virksomhed bekræftes ved denne sidstnævnte Apostels egne Breve. Denne Apostels subjective Redelighed og Sanddruhed drages jo ikke i Tvivl af de ovennævnte Skribenter, som forkaste Ap. G. som historisk Skrift. Alligevel taler denne Apostel gjentagne Gange i sine Breve om overordentlige Kræfter, Mirakler og Tegn som henhørende til *den sædvanlige Kreds af Livserfaringer*. Hvor ofte forsikkrer han i sine Breve, at ikke Menne-skevillie, men Guds underfulde Aabenbaring har gjort ham til Apostel! Han gjentager ikke blot Opregningen af en Mængde Trængsler og Ulykker, hvorfra kun Guds Forsyn har udrevet sit udvalgte Redskab 2 Cor. 6, 4—9. 11, 23—28; men han taler udtrykkelig om Tegn og Under og kraftige Gjerninger, som Gud og Christus ved ham havde ladet udføre. I 2 Cor. 12, 11 f. skriver han: „Jeg er ikke ringere end de meget høie Apostle, omendogsaa jeg er Intet. En Apostels Tegn ere jo fuldbyrdede iblandt Eder ved *Tegn og Under og kraftige Gjerninger*“; smlgn. Rom. 15, 18. 19: „Thi jeg vil ikke fordriste mig til at tale om Noget, som Christus ikke har udrettet ved mig til Hedningenes Lydighed, ved Ord og Handling, ved *Tegns og Undergjerningers Kraft* etc.“; 1 Thess. 1, 5. 1 Cor. 2, 14. Han taler om forskellige Ytringer af underfulde Kræfter, der vare tildeelte de christelige Menigheder som Kjendsgjerninger, hvorom de Christne havde selv gjort Erfaringer (1 Cor. 12, 8—10: *χαρίσματα ἁμαρτων, ενεργήματα δυνάμεων, προφητεία, γένη γλωσσῶν, ἐξηγηεῖα γλωσσῶν*, slgn. V. 28. 29.). Han taler om den underfulde Glossolalie, at han besidder denne Gave fremfor Andre (1 Cor. 14, 18), skjøndt han ved samme

Leilighed beviser sin Frihed fra al sværmerisk Hovmod ved at erklære sin Villighed til at opgive en saadan ekstatisk Tilstand (som synes at have havt noget Velgjørende og Tilfredsstillende for den, der befandt sig deri), naar han kunde tale Opmuntringens og Formaningens Ord til Brødrene, 1 Cor. 14. 19. Om sine underfulde *Syner og Ekstaser*, hvorom Ap. G. indeholder flere Beretninger, har Paulus 2 Cor. 12, 2—4 selv afgivet Vidnesbyrd, som i Vidunderlighed ikke staae tilbage for Fortællingerne i Ap. G.

Vi have altsaa her et Vidne, hvis Autoritet ikke drages i Tvivl, og som beraaber sig paa mirakuløse Virkninger, hvilke dels ere övede ved ham og paa ham selv, dels forudsættes som Kjendsgjerninger, om hvilke de christne Menigheder, til hvilke Pauli Breve ere skrevne, ikke kunde være uvidende. Paulus afgiver saaledes i sine Breve selv Vidnesbyrd for Rigtigheden og Sandheden af Fremstillingen i Ap. G., naar Apostlen her skildres som den, der under guddommelig Bistand övede mirakuløse Gjerninger, dels var en Gjenstand for særegne guddommelige Förelser.

Hvad nu nærmere Ap. G. i Særdeleshed angaaer, da tilkjendegiver dens Forfatter sig kun som Öievidne til endeel af de Tildragelser, som han har beskrevet. Ogsaa i disse Afsnit forekomme Beretninger om underfulde Begivenheder; men dersom Forfatteren overhovedet kun har villet *finger* Historie til Gunst for dogmatiske Hensyn, hvor besynderligt er det da, at han ved den communicative Fortællingsform har paatrykt Troværdighedens Segl netop saadanne Afsnit, hvis Indhold forholds-mæssigen ere *de vigtigste og mindst tjenlige for de ommeldte dogmatiske Hensyn!* Han meddeler i disse Afsnit Beretning om nogle usædvanlige Tildragelser med en saadan Nöiagtighed, at, uagtet han selv maaskee har betragtet dem som virkelige Miracula, före hans Ord og Beskrivelser ikke ud over Forestillingen om Kjendsgjerninger, hvori den Troende vistnok altid vil see mærkelige Vidnesbyrd om en providentiel Förelse, men hvis

Fremstilling er langt fra at paanöde Läseren en bestemt Opfattelse om, hvorvidt de skulle tænkes middelbart eller umiddelbart bevirkede af Gud. I Ap. G. 20, 7 ff fortælles følgende Tildragelse: „Aftenen för sin Afreise fra Troas holdt Paulus et Foredrag, som forlængedes indtil Midnat (V. 7). Men der sad et ungt Menneske ved Navn Eutychus i et Vindue; han var falden i dyb Sövn, der Paulus taledede saalænge, og betagen af Sövnens faldt han ned fra det tredie Stokværk og blev tagen död op (*καὶ ἤρθη νεκρός*, V. 9). Men Paulus gik ned og kastede sig over ham og sagde: Gjörer ingen Larm; thi hans Sjæl er i ham (*μὴ θορυβέσθε . ἡ γὰρ ψυχὴ αὐτοῦ ἐν αὐτῷ ἐστίν*, V. 10). Men han gik op igjen og bröd Brödet og aad deraf og taledede endnu længe med dem indtil Dagningen, og derpaa drog han bort (V. 11). Men de bragte det unge Menneske bort levende og vare ikke lidet tröstedede (V. 12)”. I det 27de Cap. 10de V. berettes, hvorledes Paulus yttrede sin Forvisning om, at den netop i en vanskelig Aarstid og maaskee under andre ugunstige Omständigheder begyndte Seilads vilde blive farefuld for Skib og Mandskab. Efterat Udfaldet havde svaret til hans Forudsigelse, og man imod hans Raad havde fortsat Reisen fra Creta (V. 21) af, hvorpaa fulgte Storm og nye Farer (14 - 21), holdt Paulus en Tale til Skibsfolket og sine Reisefæller, hvori han formanede dem til at fatte Mod og beraabte sig paa det Tilsagn, som en Engel om Natten havde givet ham om hans egen og de Medreisendes Frelse (V. 23. 24). Virkelig kom „Alle frelste til Landet” (V. 44). Under Opholdet paa Öen Melite (Malta) siges Fölgende at have tildraget sig: „Beboerne (*οἱ βάρβαροι*) kavde modtaget de Skibbrudne med megen Menneskekjærlighed og antændt en Ild formedelst den overfaldende Regn og Kulde (V. 2). Men da Paulus rev en Hob Riis sammen og lagde dem paa Ilden, kröb en Ögle (*ἔχιδνα*) ud formedelst Varmen og snoede sig om hans Haand (V. 3). Som nu Beboerne saae Dyret hænge fra hans Haand, sagde de til hverandre: sikkert er dette Menneske en Morder,

hvem Gjengjældelsen ikke lader leve, alligevel han er frelst fra Havet (V. 4). Men han rystede Dyret af i Ilden, og der skete ham intet Ondt (V. 5). Men de forventede, at han skulde hovne eller falde pludselig död om. Men da de havde ventet længe og saae, at der intet Ondt vederfores ham, kom de paa andre Tanker og sagde, at han var en Gud (V. 6)". I umiddelbar Sammenhæng dermed fortælles videre: „Men i den samme Egn havde den Fornemste paa Öen, ved Navn Publius, et Jordegods. Han modtog os [at ved disse ἡμᾶς ikke skal forstaaes hele Skibsmandskabet, men Paulus og hans Ledsagere, Lucas og Aristarchus, sees af V. 10] og laante os venligen Herberg i tre Dage (V. 7). Men det traf sig, at Publii Fader laae syg af Feber og Blodgang. Til ham gik Paulus ind og bad og lagde Hænderne paa ham og helbredte ham (V. 8). Da dette var skeet, kom og de Andre paa Öen, som havde Sygdomme, til ham og bleve helbredte (V. 9). Disse beviste os ogsaa megen Ære, og da vi [tre Maaneder derefter, V. 11] droge bort, lagde de i Skibet, hvad vi havde behov (V. 10)". — Skulle disse Beretninger være af den Art, at de antyde en forsællig Opdigtelse for at forherlige Paulus? Det kan endog — som man seer af Commentatorernes Uenighed — være et Spørgsmaal, om Referenten har selv meent, at Eutyclus var virkelig död eller om han ved Pauli beroligende Udsagn: „Hans Sjæl er endnu i ham!" har villet tilkjendegive, at Faldet havde kun bevirket Afmagt og Bevidstløshed; om han selv har meent, at Öglen ingen Skade gjorde Paulus paa Grund af en guddommelig Intervention, eller, at den ikke var giftig, skjönt Melitenserne ansaae den derfor; om han har villet fremstille Publii Fader og de andre syge Melitensers Helbredelse som umiddelbar Følge af Pauli Bön, eller om hine Helbredelser tillige skyldtes anden Omsorg, som Paulus og hans Ledsagere (Lucas skal jo selv have været Læge, Col. 4, 14) anvendte under deres tremaanedlige Ophold. Dersom man nu endog kan have Ret i at afvise den rationaliserende Udlægnings Anvendelse paa Referentens Hensigt,

maa man dog indrømme at hans Fremstilling af Kjendsgjerningerne ingenlunde udelukker hiin Fortolknings Anvendelse paa disse som aldeles urimelig og forkastelig. Men en saadan Fremstillings Beskaffenhed udelukker dog Hensigten om, at disse Fortællinger skulde være *Opdigtelser* til Apostlen Paulus's *Forherligelse*. Eller skulde en Forfatter, som havde opdigtet disse Fortællinger i en saadan Hensigt, ikke anderledes have kunnet motivere Eutyclus's Opvækkelse end ved at lade hans Fald være en Virkning af Sövn, som overfaldt ham under Apostlens udförlige Foredrag? Hvorfor fremstillede han overhovedet disse Begivenheder i en Naturlighed, der lader dem finde mange Analogier selv i Nutidens troværdigste Missionshistorier, medens de dog uden at fordre nogen rig Phantasie saa let lode sig fremstille i langt stærkere overnaturlig Belysning?

Det var ogsaa denne Beskaffenhed af de Beretninger, som i Ap. G. fortælles i communicativ Fremstilling, i Forbindelse med den store Nöiagtighed i den (historiske, geographiske etc.) Detail, som lader sig kontrollere ved andre historiske Monnmenter, hvorved mange Kritikere, som vi ovenfor have bemærket, bevægedes til virkelig i disse Afsnit af Værket at see Optegnelser af et Öievidne, der imidlertid ikke skal have været identisk med det hele Skrifts *Samler og Udgiver*, da denne kun skal have *indflættet* hiin Reisejournal i sit Værk. Men det blev jo navnlig efter Zellers ovenfor omtalte nöiagtige Undersögelse erkjendt (S. 361), at „de Partier, i hvilke Forfatteren betjener sig af første Person, aldeles ikke vise nogen væsentlig Afvigelse fra det Heles Plan, Tone og Stiil, og at navnlig Sproget er aldeles ikke forskjelligt fra det hele övrige Skrifts.” Naar da Udgiveren af Ap. G. dog havde saaledes omarbejdet ogsaa det omhandlede Kildeskrift i Lighed med andre, som han kan have benyttet, at det Hele kun viser sig som *een Mands sammenhængende littéraire Product*, da bliver det endnu mere uforklarligt, hvorfor han ikke, naar han vilde skaffe sine Beretninger Troværdighed ved at udgive sig for Öievidne — havde

optaget *Vi* i andre Partier, end dem, hvortil han nu har indskrænket sig; — og saaledes bekræftes det dog tilsidst, at vor Skribent i *Vipartierne* ikke har benyttet fremmed Beretning, men sin egen Erfaring.

Til endeel af Beretningerne, som meddeles i Ap. G., har imidlertid Forfatteren ikke været Öievidne, ligesaa lidt som han selv udgiver sig derfor. Nu vil man i disse have opdaget saadanne, „der forudsætte en Sagdannelse; som hverken kan tilhøre den apostoliske Tid eller den Tid, som umiddelbart fulgte paa denne.” (*Zeller* 1851 S. 374). Dertil regnes navnlig Fremstillingen af Underet paa Pintsefesten og den dermed forbundne Evne at tale fremmede Sprog. I Ap. G. — siger man — fremstilles den saakaldte Glossolalie saaledes, som om til forskellige Tider Christne ere blevne satte i Stand til at holde Taler i fremmede, dem för ubekjendte Tungemaal (Ap. G. 2, 4—13. 10, 46. 19, 6), medens vi derimod ifölge Pauli 1ste Brev til Corinthierne maae tænke os hiint *χάρισμα* i Form af en Slags ekstatisk Prophetie, hvis Eiendommelighed netop bestod i dens Ulighed med ethvert Sprog, som ellers tales af Menneskene (1 Cor. 14, 10 ff.). Hermed forudsættes det nu som afgjort, at Glossolalien i Ap. G. virkelig fremstilles aldeles forskjelligt fra Glossolalien i det ovennævnte Corinthierbrev. Imidlertid have som bekjendt mange Fortolkere endnu til de seneste Tider forsvaret begge Slags Glossolalie som identiske, hvad enten de nu have forklaret de ovennævnte Steder i Ap. G. ikke om en Brug af Sprog, som forhen vare den Talende fremmede, men om Brugen af en Slags ekstatisk Tale, forskjellig fra de brugelige Sprog, eller de have udlagt Pauli Ytringer i det 14de Cap. af 1ste Corinthierbrev, som om disse ikke gjældte en ganske eiendommelig Slags Tale, men virkelig betegnede Færdighed i Brugen af forskellige fremmede Sprog. Men dersom man endog troer at burde skjelne mellem begge Fremstillinger og anseer sig berettiget til at antage Fremstillingen af Glossolalien i Ap. G. som en misforstaaet Opfattelse af det navnlig i den corinthiske

Menighed angivne *χαρίσμα*, da vilde denne Misforstaaelse dog ikke være tilstrækkelig til at frakjende en Samtidig og Led-sager af Paulus Forfatterskabet til Ap. G. Thi da han ikke selv havde ledsaget Paulus paa alle hans Reiser, var det muligt, at han ikke af egen Erfaring kjendte Glossolalien. Dersom han blot havde hørt tale derom, kunde det være gaaet ham som os, der ikke kunne danne os nogen klar Forestilling derom efter 1 Cor. 14. Hvorfor skulde han da ikke have kunnet antage Glossolalien for en Tale i fremmede, ubekjendte Sprog? Hvor tro han forresten har overlevet Traditionen om Begivenheden paa Pintsefesten, fremgaaer deraf, at i Beretningen derom forekomme Træk, som synes at modsige Forestillingen om, at Apostlene paa hiin Fest talede forskellige Sprog, der ellers vare i Brug; f. Ex. at blandt Tilhørerne var der dem, som spottende sagde, at de Talende „vare berusede af Viin“, (2, 13); thi denne Beskyldning synes vel at kunne være bleven foranlediget ved at høre en uforstaaelig ekstatiske Tale, men ikke ved at høre Brugen af forskellige Sprog, hvis Betydning forstodes af de tilstedeværende Fremmede.

Men — vedbliver man — indrømmet endogsaa, at underfulde Begivenheder virkelig have tildraget sig i Apostlenes Tid og den ældste Kirke, *hvor besynderlig og utrolig er da den Overeenstemmelse, som i denne Henseende finder Sted i Apostelhistoriens Beretninger om de to Apostle, Petrus og Paulus.* Alt hvad der i Ap. G. er fortalt til Forherligelse af Petrus, finder saaledes, ifølge Schneckenburgers Udvikling, som Andre have gjentaget og videre udført, sin Gjentagelse i Fortællingerne om Paulus: Petri første Under er Helbredelsen af et Menneske, som var lam fra Moders Liv af (*χωλὸς ἐκ κοιλίας αὐτοῦ*) 3, 2; ogsaa Gjenstanden for det første udførligen berettede (!) Under af Paulus er en *χωλὸς ἐκ κοιλίας μητρὸς αὐτοῦ* 14, 8; Petrus helbreder Syge ikke blot i umiddelbar Nærhed og ved Haandspaalæggelse, men hans Underkraft viser sig ogsaa som *actio in distans* 5, 15; det Samme er Tilfældet med

Paulus 19, 12; som Petrus fremstilles seirende over Simons magiske Undere og Underkræfter 8, 9 ff., saaledes aabenbarer Paulus de sande Underes Kraft over det goëtiske Væsen 13, 6 ff. 16, 16; Paulus opvækker Tabitha 9, 36; Paulus Eutychus 20, 9; først ved Petri Haandspaalæggelse modtog de troende Samaritaner den hellige Aand 8, 17; ligesaa har Paulus meddeelt troende Jøder den fornødne *τελειωσις* 19, 6. Engles Aabenbarelse, underfuld Frelse, Visioner (5, 20. 12, 7. 10, 11. samlg. 9, 10 med Parallelstederne i 22de og 26de Cap., 16, 9. 18, 10. 22, 17. 23, 11 etc.) blive begge Apostle til Deel. Ved Sammenstillingen heraf studser man, naar man første Gang bliver gjort opmærksom paa denne Lighed i flere Enkeltheder; men, hvis man nærmere vil undersøge de paagjældende Steder i deres Sammenhæng, vil Forbauselsen tabe sig; Ligheden vil ikke findes større, end der paa Grund af begge de omtalte Apostles Stilling og Virksomhed kunde ventes. Dersom man vil benytte disse Overeensstemmelser til at nægte Ap. G.'s Troværdighed, vil man f. Ex. fra Beretningerne om Napoleon, Cæsar, Hannibal, Alexander o. a. Erobrere kunne med samme Ret gjøre Indsigelse mod den historiske Charakter af de Værker, som har skildret disse Krigsheltes Bedrifter, og fremstille dem som Apologier eller som Underholdningslecture eller deslige, afpassede efter visse Læseres Tarv. Man betænke nu tillige, hvorledes der gives Kald og Stillinger, hvor en langt større Eensformighed nødvendig maa indtræde, end i *deres* Historie, hvis Virksomhed gaaer ud paa store Omvæltninger og Forandringer i den udvortes Verden. Digterens, Kunstnerens, Videnskabsmandens Virksomhed frembyder saaledes langt ringere Afvæxling og Mangfoldighed end Krigerens og Statsmandens. Man tænke sig nu Missionairers, Apostles Kald — og det saadanne Mænds, som leve, ikke i forskjellige Tidsaldrer og i ganske forskellige Omgivelser, men saadanne, som leve til samme Tid, under væsentligen samme Forhold og Omgivelser. Hvormeget maa ikke her allerede iforveien ventes at blive eens eller dog

ligt! Ordets Prædiken og dets Understøttelse ved overordentlige Gjæringer, som væsentligen bestode i pludselige Helbredelser, Fordrivelse af onde Aander, Goëtanernes Beskjæmmelse etc., maatte jo være Hovedsagen i en Fortælling om to Apostles Missionsvirksomhed. Den Modstand, som de mødte, de Farer, som de havde at undergaae, den Maade, hvorpaa de befriedes for mange af disse — i alt dette maatte en naturlig Overeensstemmelse finde Sted. Og dog er det egentlig mere ved det Lys, hvori en sindrig Forfatter har sammenstillet Pauli og Petri Virksomhed, end ved dennes egen Beskaffenhed, at Ligheden og Overeensstemmelsen bliver saa paafaldende. Ved Siden af Ligheden og Overeensstemmelsen bliver man dog ogsaa vaer en stor Ulighed, Afvæxling og Mangfoldighed i det Enkelte. Men denne Ulighed og Forskjellighed have de ovenomtalte Skribenter skjult for det Første derved, at de kun stille Hovedresultaterne af begge Apostles miraculøse Virksomhed sammen, uden at gaae ind paa de detaillerede Omstændigheder og de derved opstaaede Afvigelser, for det Andet derved, at de uformærkt selv forøge denne Lighed. Naar det f. Ex. hedder, at Petri første Mirakel er at helbrede en Mand, der var *χολὸς ἐκ τῆς κοιλίας μητρὸς αὐτοῦ* 3, 2 og det første udførligen berettede Mirakel, som Paulus udførte, ligeledes var at helbrede en *χολὸς ἐκ κοιλίας μητρὸς αὐτοῦ* 14, 8, da er dette Tillæg: „*det første udførligen berettede*” Mirakel sat til, for at begunstige den tilsigtede Parallel; thi Pauli første Mirakel, som fortælles 13, 11 (Elymæ Straf) er af en ganske anden Art; der bliver i Ap. G. 8 fortalt om Petrus, hvorledes han strængt dadlede Simon Magus, men der læses Intet om et „Straffeunder” ligt det, som Paulus siges at have bevirket paa Elymas (13, 6). Dersom man derimod vil sammenstille Historien om Elymas med den om Ananias og Sapphira, da maa dog bemærkes, at hiin er en Jøde, disse Christne, hiins Brøde er at ville afvende Sergius Paulus fra Troen paa Evangeliet, disses at ville skuffe Petrus,

hiin bliver blind, disse straffes med Död. Lignende Forskjelligheder lade sig ofte vise ved andre paaberaabte Paralleler.

Hvad der saaledes er blevet bemærket om Ligheden i begge Apostles Mirakelvirksomhed, gjælder ogsaa om Ligheden i deres Skjæbne, Lidelser, Befrielse, hvori desuden Uligheden er saameget mere fremtrædende, som Forf. til Ap. G. langtfra har meddeelt endog et nogenlunde forholdsmæssigt Antal af didhörende Begivenheder i *Petri* Historie, enten af den Grund, fordi denne Apostel ikke havde oplevet saamange forskjellige Omskiftelser som Paulus, eller fordi vor Forfatter ikke kjendte dem i deres nærmere Detail, saaledes som han kjendte Pauli.

Medens nu den første Indvending mod Ap. G.'s historiske Paalidelighed bliver hentet fra den Lighed og Overeensstemmelse, som man fandt i Skildringen af Petri og Pauli Virksomhed og Skjæbne, da gaar den næste Indvending ud paa, *at der findes altfor stor Ulighed mellem Pauli Forhold, saaledes som det er skildret i Ap. G., og det Forhold, hvori Apostlen i sine egne Breve har stillet sig, til Jödedommen, til Moseloven og dens Forskrifter.*

Herved maae vi nu først bemærke, at naar man har fundet Apostlen Paulus i *Ap. G.* fremstillet „indtil Ukjendelighed“ med en Hengivenhed og Hensynsfuldhed til Jödedommen og Mosaismen, som finder sit *Modstykke* i *Apostlens Breve*, da har man overseet, hvorledes Paulus for det Første paa mange Steder i disse yltrer sig om sin Kjærlighed og Hengivenhed for sit Folk og om sin Höiagtelse og Ærefrygt for den mosaiske Religion paa en Maade, hvortil man ikke let skal finde stærkere og inderligere Udtryk. Man samlg. Rom. 3, 1: „Har Jöden da intet Fortrin? Vistnok i alle Maader (*πολύ κατά πάντα τρόπον*). Først, dem er det, at Guds Ord bleve betroede etc.“ I Rom. 9, 1—4 udtrykker Apostlen sin Sorg over sine Landsmænds Vantro i saa stærke Yltringer, at hans bevægede Hjerte har henrevet ham til at udbryde: „Jeg kunde ønske [nemlig dersom det var muligt, eller, dersom det var tilladt] mig selv ude-

lukt fra Christus for mine Brødre, mine kjødelige Frønder — thi det er dog dem, der bære Navn af Israel, dem, Gud gav Börneret (3: udvalgte til sit Folk) og aabenbarede sin Herlighed, dem, Pagterne og Lovgivningen og Gudstjenesten og Forjættelserne tilhøre, dem, der nedstamme fra hine Fædre, ja fra hvilke Christus stammer efter Kjødets.” Samlg. 7, 12: „Loven er hellig, og Budet er helligt, retfærdigt og godt.” Fremdeles sammenligne man den hele Udvikling i Rom. 11, hvor Jøderne sammenlignes med det ædle Olietræ, hvorpaa Hedningene vare blevne indpodede etc.

Dernæst vil man let kunne finde Fremstillingen af Paulus i Ap. G. i Modsigelse med den Paulus, som Loven lærer os at kjende, naar man lader det gjælde for Pauli *øverste* Grundsætning, at Loven er ophævet, og antager, at Apostlen selv hos Jøderne ikke har drevet paa Noget med større Eftertryk end paa Lovens Afskaffelse. Men det fremgaaer af Pauli egne Ytringer, at, hvormeget end Christdommen fremstillede sig for ham som noget Nyt, noget fra Jødedommen væsentligen Forskjelligt, var den ham dog paa den anden Side hverken meer eller mindre end *det gamle Testamentes Opfyldelse*. Loven og Propheterne ere for ham den første, forberedende og forsaavidt endnu stedse fundamentale guddommelige Aabenbaring, hvis *Fuldendelse* Jesus Christus har bragt. Loven kunde vistnok ikke retfærdiggjøre Mennesket, men formaaede kun at bringe det til Syndens Erkjendelse og er derved bleven en Opdrager (*παιδαγωγός*) til Christus, i hvem der alene er at finde Retfærdiggjørelse. Men dog: „Afskaffe vi da Loven ved Troen? Det være langt fra! Tvertimod stadfæste vi den.” (*νόμον οὐν καταργούμεν διὰ τῆς πίστεως; Μὴ γένοιτο. ἀλλὰ νόμον ἰστώμεν*) Rom. 3, 31. Thi langt fra at være fritagne for Opfyldelsen af Lovens evige Indhold, er det de Christne, som først *rigtigen opfylde den*, ikke meer af Trang, men af fri Kjærlighed.

Men her kommer en væsentlig Betragtning til. I Pauli hele Stilling og Forhold laae en Nødvendighed for ham til at iagt-

tage en Opførelse, der tillod en meget forskjellig Opfattelse, medens den dog udgik fra den reneste Bestræbelse for at være „Alt for Alle, at han dog altid kunde vinde Nogle for Sandhedens Evangelium“, 1 Cor. 9, 21. Tidligere og klarere end Jesu Christi ældre Apostle havde den Mand fattet Christendommens Universalisme, der fra den nye Religions hæftigste Modstander pludselig blev eet af dens virksomste Organer. Grunden til denne tidligere Erkjendelse laae netop i den Udviklingsgang, som Forsynet i denne Henseende havde udseet for ham. Medens Jesu nærmeste Disciple og Tilhængere i den Grad fölte sig henrevne af deres Mesters og Lærers Fromhed og Hellighed, at de Afvigelser, som denne tillod sig fra de traditionelle jødiske Vedtægter, ikkun var dem en Bekræftelse paa hans Iver for Moseloven i dens Reenhed, henvendte hans Fjender og Modstandere deres fortrinligste Opmærksomhed netop paa den Side af Jesu Lære og Gjerninger, som maatte före til en Opløsning og Fortrængelse af den bestaaende Cultus, men lukkede Öinene for det, der gik ud derover, hans ophöiede *Plan om det ufuldkomne Theokraties Omdannelse til et i Aand og Sandhed virkeligt Gudsrige*. Pharisæernes Discipel, Saulus, kjendte og deelte sine Læreres Betragtning af Jesus som Templets og den levitiske Cultus's Fjende. For ham var det ikke noget „falsk Vidnesbyrd“, (Marc. 14, 57. 58. Matth. 26, 59), at Nazaræeren havde talet om det jerusalemske Tempels eventuelle Nedbrydelse og Opførelsen af et andet, som ikke var opført af Menneskehænder (Marc. 14, 57. 58. Matth. 26, 61 samlg. Joh. 2, 19. Ap. G. 6, 14). Disse destructive Tendentser, som igjen bryde frem paa ny ved Stephani Optræden (Ap. G. 6, 14. 7 etc.), troer den, „der overgik alle sine Jævnaldrende i Iver for Judaisme“ (Gal. 1, 13), ikke at kunne möde strængt og energisk nok (Ap. G. 7, 58 ff. 9, 1 ff. Gal. 1, 13 ff.). Men pludselig föler han sig standset i sin Fanatisme. Den korsfæstede og opstandne Frelser aabenbarer sig for ham paa overordentlig Maade; blind og forvirret föres Pharisæernes Udsending til Damascus; efter

tre Dage falder det som Skjæl fra hans Öine. Den Jesus fra Nazareth, i hvem han för saae en Fornægter af og Oprörer mod Gud og hans Helligdom, erkjender han nu for Guds Sön og Verdens Frelser, der langtfra at omstyrte Theokratiet netop var bestemt til at forklare og fuldende dette, var bestemt til at bringe den forjættede Frelse i dens Fylde og derfor ogsaa nedbryde den Skillemur, som hidtil stillede Menneskene fjendtlige mod hinanden og gjorde det lige umuligt for dem, der vare indenfor, og dem, der vare udenfor „Lovens Gjerde“, at opnaae Fred og Forsoning med Gud (samlg. Eph. 2. 14 ff.). Som Apostel opfatter Paulus sin Mission navnlig bestemt for Hedningenes Omvendelse. „Men fra Jöderne er dog [Frelsen udgaaet“ (Joh. 4,22). Ikke en *Ophævelse*, men en *Fuldkommelse* af Loven og Propheterne havde Jesus efter sit eget Udsagn (Matth. 5, 17) villet bringe. Som Blomsten ophæves i sin Frugt, men ikke staaer i Modsigelse med denne, saaledes skulde Jödedommen og Loven gaae op og fuldkommes i Christendommens Evangelium. Betingelserne for denne Udvikling vare imidlertid givne forskjelligt for Jöder og Hedninge. Vel havde hine det Fortrin, allerede at være i Besiddelse af alguddommelig Aabenbarings første Sandhed; men paa Grund af Mosaismens historiske Skikkelse var det atter i mange Henseender vanskeligere for Jöderne at skjelne mellem de Former, der skulde bevares, og dem, der skulde opgives ved Antagelsen af Jesus som Messias. Saalænge Christdommen rummede sine Tilhørere inden Jödedommens egentlige Hjem, Palæstina og navnlig Judæa, kunde Troen paa Jesus forbindes med Iagttagelsen af Moseloven, under den Betingelse, at det erkjendtes, hvorledes Frelsen ikke tildeelttes i Kraft af sidstnævnte, men kun i Kraft af Guds Naade (Ap. G. 15, 11). Men medens Lovens Iagttagelse ved denne Erkjendelse i sig selv tabte sin Betydning og alene kunde fortsættes af national Pietet, maatte Overtagelsen af Lovens rituelle Forskrifter være en Byrde, hvortil *Hedninge* alene kunde bestemme sig ved Antagelsen af,

at den gjorde dem mere behagelige for Gud. Men denne Mening var jo netop Tilbagefaldet i det gamle Jödedoms Vildfarelse. Denne Mening fandt sin Understöttelse ikke blot i de judaistiske Christnes ivrige Bestræbelser for at paanöde alle Christne Iagttagelsen af Moselovens Forskrifter, men den kunde ogsaa bestyrkes ved billigere og forstandigere Jödechristnes Adfærd, naar de som f. Ex. Petrus i Antiochien viste en VankeImod, som lod deres Tilsidesættelse af Moselovens rituelle Forskrifter faae Udseende af en i sig selv utilladelig Frihed. Herimod var det, at Paulus saa kraftigen tog til Gjenmæle; og netop da hans Breve ere rettede til *Hedninge-Christne*, som meer eller mindre stode under hine judaistiske Ivrerers Paavirkning, maa en stor Deel af deres Indhold netop gjöre Retfærdiggjørelsen udelukkende af Tro og ikke af nogen Slags Værkhellighed til et Hovedpunkt. Jo mere der bag hiin formeentlige Ærefrygt for Mosaismens Institutioner skjulte sig alle Slags urene Motiver (2 Cor. 11, 14 ff. Gal. 6, 12 etc.), desto naturligere var den Hæftighed og Uskaansomhed, som Apostlen viste imod dem (Gal. 5, 12. Philipp. 3, 2 etc.). Denne Polemik maatte da af hans Modstandere nödvendigen blive udlagt som Fiendskab og Foragt mod Moses og den mosaiske Lov, en Betragtning, som de udbredte og vidste at gjöre gjældende selv hos de Christne i Jerusalem (Ap. G. 21, 21). Af Pauli ovenfor anførte Yttringer om Moses og det Gl. Testamente overhovedet er det klart, hvor uretfærdig denne Beskyldning var. Men netop deri laae ogsaa en Opfordring for Paulus til at vise et Hensyn mod Jöderne og det Gamle Testamentes Institutioner, som kunde fjerne en saadan Anklage, hvor ikke en saadan Læmpelse kom i Strid med höiere Pligter. Den Apostel, der i sine Breve har vidnet om sig selv: „Jeg var som en Jöde for Jöderne, for at jeg kunde vinde Jöder, for dem, som vare under Loven, som om jeg var under Loven (skjönt jeg ikke selv er under Loven), for at jeg kunde vinde dem, som ere under Loven; for dem, der ikke have Loven, var jeg som uden Lov

(skjönt jeg ikke er uden Lov for Gud, men under Loven for Christus), at jeg kunde vinde dem, som ere uden Loven „(1 Cor. 9, 21)“; den Apostel, der erklærede, „at han vilde aldrig spise Kjød, dersom Kjødspise forargede hans Broder“ (1 Cor. 8, 13); der ideligen formanede til at tage sig af de Skrøbelige i Troen, ikke vise sin Frihed til Skue, for at trodse og tvinge dem, der stode paa et lavere Udviklingstrin og gjorde sig Samvittighedsskrupler af tilladelig Frihed (Rom. 14, 1 ff. 1 Cor. 8, 7 ff. etc.), denne Apostel kan dog ikke antages at have sat sig til Opgave, altid og allevegne at ville bryde med sit Folks Skikke og aldrig at deeltage i de Former, hvori han var opdraget med sine Landsmænd og forrige Troesfæller, hvis Lovs guddommelige Udspring han selv erkjendte og forfægtede, om endog med Benægtelse af dens stedse vedblivende Gyldighed. „Men i Ap. G.“ — siger man — „mangler ingen Prøve paa Pauli Lovretfærdighed: Iagttagelse af jødiske Festedage, Reiser til Templet i Jerusalem, Privataskese, Omskjærelse.“ Ved denne Opregning kan man rigtignok beraabe sig paa et historisk Datum for hvert enkelt Moment. Men Sagen viser sig dog i et ganske andet Lys, naar man seer nøiere til og finder de paaberaabte Kjendsgjerninger til enkelt Tid og Sted omtalte mellem mange andre Tildragelser i en Sammenhæng, som langt fra røber, at der af Forfatteren skulde være lagt noget særegent Eftertryk paa de førstnævnte. Saaledes findes der i Ap. G. 18, 21 berettet, hvorledes Paulus vægrer sig under sit første Ophold i Ephesus ved at forblive der længere for denne Gang, fordi han nødvendigen skulde tilbringe den forestaaende Fest i Jerusalem (*δεῖ* *) *με πάντως τὴν ἑορτὴν τὴν ἐρχομένην ποιῆσαι εἰς Ἱερουσόλυμα*).

*) Denne Yttring behøver ikke at udtrykke nogen Følelse af Forpligtelse til Festbesøg i Jerusalem, men kan henføres til Følelsen af, hvor vigtigt det var for Apostlen til hiin Tid at være i Jerusalem, hvor han var sikker paa at træffe mange Mennesker, med hvilke det kunde være ham nødvendigt at tale. Samlgn. *Weisse*: Die evang. Gesch. I. S. 305.

Ligeledes læse vi 20, 16: „Han ilede, for om muligt at være i Jerusalem Pintsedagene”; — og endelig 20, 6, hvorledes han forblev i Philippi under Paaskefesten og først efter denne seilede til Troas. Men hvad det første Sted angaaer, da savnes de anførte Ord hos endeel kritiske Vidner, hvorfor ogsaa *Lachmann* og *Tischendorf* i deres Udgaver af N. T. have udeladt dem og anseet dem for en Glosse til Forklaring af *ἀναβάς* i V. 22. Men enten disse Ord blive staaende i Texten eller ei, kan dog Forfatteren til Ap. G. neppe have lagt nogen Vægt paa denne Reises Betydning, siden han meddeler Beretningen derom i følgende Korthed: „Han foer da bort fra Ephesus, kom til Cæsarea, drog op [til Jerusalem], hilsede paa Menigheden og drog ned til Antiochien (*ἀναβάς καὶ ἀσπασάμενος τὴν ἐκκλησίαν κατέβη εἰς Αντιόχειαν*); saa at egentlig ikke Jerusalem, men Antiochien sættes som Reisens Maal. Hvad angaaer Stedet i Ap. G. 20, 6, da anføres der ikke udtrykkeligen, at Paulus netop opholdt sig i Philippi for at tilbringe Paaskefesten i Stillehed. Men, om vi endogsaa lade alle tre Steder gjælde som Beviser for, at Paulus har iagttaget jødiske Fester, da er det — tre Steder i Beretningen om Tildragelser af Pauli Liv i et Tidsrum af over *tyve* Aar. Altsaa langt fra, at der i Ap. G. findes Bekræftelse paa, at Paulus ideligen eller hyppigt iagttog jødiske Fester, saaledes som den ovenfor meddeelte Opregning antyder, findes der kun Beviis for, at Paulus enkelte Gange iagttog jødiske Fester.

Som Beviis for Pauli jødiske Privataskese anføres Ap. G. 18, 18, hvor der findes meddeelt følgende Notize: „Fra Corinth seilede Paulus til Syrien og med ham Priscilla og Aqvilas (*χειράμενος τὴν κεραλὴν εἶχε γὰρ εὐχλὴν*), efterat han havde raget sit Hoved; thi han havde gjort et Løfte.” Det er imidlertid et endnu (s. Commentarr. til dette Sted.) uafgjort Spørgsmaal, om den Person, der siges at have overtaget og indløst det omtalte Løfte, skal være Paulus eller Aqvilas. Ordstillingen taler for Meningens om, at det er den Sidstnævnte.

Endelig er der blevet henviist til Ap. G. 16, 3, hvor der fortælles, at „*Paulus omskar Timotheus* for Jødernes Skyld, som vare paa disse Steder; thi Alle kjendte hans Fader, at han var en Græker (Hedning).” Denne Timothei af Paulus selv *) foretagne Omskjærelse har man fundet i Modsigelse med Pauli af ham selv Gal. 2, 4 fremhævede Vægtring for at lade Timotheus omskjære. Men man har atter herved overseet, hvorledes forskjellige Hensyn kunde tilraade en forskjellig Fremgangsmaade. Udtrykkeligen bemærkes der ved Ap. G. 16, 3, at Timothei Omskjærelse blev foretagen for Jødernes Skyld i de Egne, hvor han skulde begynde sin Missionsreise som Pauli Ledsager, og hvor hans Familieforhold vare bekendte. Ifølge jødiske Rets-Grundsætninger tilhørte Timotheus efter sin Fødsel Jødedommen **); at han ikke var tidligere bleven omskaaren, maa vel have beroet paa en Udsættelse, som Faderen, der maaskee nu var død, kan have foranlediget. For de endnu ikke omvendte Jøders Skyld, der ellers vilde kunne være blevne fjernede fra Christendommen, lod Paulus Timotheus — med dennes Villie, som forudsættes — underkaste sig en jødisk Ceremonie, som han hverken kunde eller vilde indrømme de judaistiske Christne, hvilke anmassende gjorde denne Fordring (*διὰ τοὺς ψευδαδέλφους* Gal. 2, 4) med Hensyn til Hedningen Titus. Medens Pauli Handlemaade i det førstnævnte Tilfælde var en tilladelig Accommodation, vilde den under de Omstændigheder, som fandt Sted i sidste Tilfælde, have været et Angreb paa de hedenske Christnes Frihed og bestyrket de Christne baade af Jødedommen og af Hedenskabet i en fordærvelig Vildfarelse (Gal. 2, 5).

Overhovedet maa man erindre, at medens Paulus i sine Breve henvender sig til *Christne*, for hvilke der kunde og

*) „Es ist gänzlich kein Grund vorhanden anzunehmen, dass Paulus diese Operation, die ja von jedem Israeliten vollzogen werden durfte, nicht selbst verrichtet habe.” *Meyer Comm.* S. 289. Ausg. 1854.

**) I Talmud gjøres den Regel gjældende: *partus sequitur ventrem.*

burde forudsættes en Indsigt, som først skulde bibringes de uomvendte Jøder og Hedninge, have vi i Ap. G. en Fremstilling af Pausus som *Missionair*, der maatte tage et langt større Hensyn til Forestillinger og Fordomme, hvilke først ved Evangeliets Prædiken skulde fjernes og give Rum for Sandheden. Dette maa allerede i sig selv være tilstrækkeligt til Forklaring af den forskjellige Belysning, hvori saa mange Begivenheder i Ap. G. fremstille sig, hvilke man uden videre har villet erklære for uhistoriske paa Grund af deres formeentlige Modsigelse med Pauli Lære og Advarsler i de paulinske Breve. Dertil hører blandt Andet netop idette, at i Ap. G. fremstilles Paulus som den, der altid først henvender sin Prædiken til Jøderne (Ap. G. 13, 14 ff. 14, 1. 16, 13. 17, 1. 17. 18, 4 ff. 19, 8 ff. 28, 17 ff.) og først, naar disse haardnakket havde afviist denne, til Hedningene. Heri har man villet see en forsællig apologetisk Fiction, medens dog alle Omstændigheder allerede tale for Rigtigheden og Hensigtsmæssigheden af Pauli ovennævnte Fremgangsmaade, saa at en anden ikke lod sig vente af en Apostel, hvis Klogskab var lig hans Iver og Begjeistring. *) Men vi have desuden i Apostlens Breve udtrykkelige Yttringer om, hvorledes han anseer sig forbunden til at prædike Evangeliet, en Guds Kraft for Enhver, *Ἰουδαίῳ τε πρῶτον καὶ Ἑλληνι* Rom. 1, 16 samlg. 2, 10. 3, 1.

En udførlig Gjendrivelse af de Grunde, hvormed man har søgt at bestride den historiske Sandhed af en Mængde enkelte Beretninger i Ap. G., ligger udenfor disse Blades Hensigt. Dog ere tvende Tildragelser af for stor Vigtighed, til at vi kunne forbigaae dem med Taushed. Den ene angaaer Forhandlingerne paa det saakaldte apostoliske Convent i Ap. G's. 15de Cap. Imod den hele Fremstilling af en saadan Forsamling og de der tagne Beslutninger har man beraabt sig paa de Afvigelser, som

*) Man samlg. *Klings* Bemærkninger over dette Punkt i *Theol. Stud.* u. Krt. 1837. II. S. 301 ff.

findes mellem Forf. til Ap. G. og Paulus i Brevet til Galaterne, hvor Apostlen i det 2det Cap. beretter om en Sammenkomst med de andre Apostle i Jerusalem. Disse Afvigelser ere nu for en-deel af den Beskaffenhed, som idelig gjentager sig i Beretnin-ger over samme Begivenhed, meddeelte af forskjellige Personer, og kunne uden stor Vanskelighed bringes i Overeensstemmelse, naar man ikke haardnakket vægrer sig for enhver Combina-tion, der pleier at ansees for ligesaa tilladelig som nødvendig ved andre ellers paalidelige historiske Kilders indbyrdes Diffe-rentser. *) Men af særegen Betydning er den Beretning, som Ap. G. i det angivne Capitel meddeler om det Decret**), hvor-ved de Christnes Forhold blev nøiere anordnet, hvilke fra He-denskabets vare traadte over til Christendommen. Dette Decret gaaer da ud paa, „at ingen videre Byrde skulde paalægges disse Christne uden følgende nødvendige Ting (*πλήν τῶν ἐπιβά-ραρχες τούτων*): at de skulde holde sig fra Afgudsoffre (*εἰδω-λοθύτα*), fra Blod, fra det Qvalte og fra Horeri (*πορνεία*).” Om et saadant Decret findes der Intet i de paulinske Breve. Paulus erklærer, at i den ommeldte Sammenkomst med hans Medapostle havde disse, efterat han havde udviklet for dem det Evangelium, som han prædikede blandt Hedningene (V. 2), *Intet lagt til* [hans Lære] (*ἐμοὶ οἱ δοκοῦντες οὐδέν προσανέθεντο* V. 6). Istedensfor en Mængde tvungne Forklaringer, hvorved man har søgt at forene denne tilsyneladende Modsigelse snart ved at skjelne mellem en privat og en offentlig Conference, af hvilke hiin skulde være fremstillet i Brevet til Gal. 2, denne i

*) Man s. *Lechter*, Das apost. u. nachapostol. Zeitalter S. 245 ff. *Lekebusch* die Apostelgesch. S. 293 ff.

***) Saaledes pleier man sædvanlig at betegne det i Ap. G. 15, 23—29 med-deelte Brev; og Forf. til Ap. G. synes selv at have betragtet denne Skri-velse under hiint Synspunkt, siden han 16, 4 taler om *τὰ δόγματα τὰ κεκριμένα ὑπο τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν πρεσβυτέρων τῶν ἐν Ἱερουσαλήμ*; men Jakobus selv i Ap. G. 21, 25 omtaler dog denne Skrivelse i den mindre officielle Form: *περὶ δὲ τῶν πεπιστευκότων ἔθνων ἡμεῖς ἐπεστεί-λαμεν, ζήσαντες κτλ. ο; vi have skrevet et Brev til dem etc.*

Ap. G., snart ved at urgere *ἐμοὶ*, som om der ikke blev paa-
lagt *Paulus selv* Noget etc., bliver det simplest at antage, at
Pauli Erklæring gaaer ud paa, at der ikke af de andre Apostle
blev paalagt ham Noget, som ikke stemmede med de af ham
udviklede Grundsætninger, Intet, som han jo selv i Overeens-
stemmelse med disse pleiede at foredrage og indskjærpe. Vi
behøve altsaa kun at antage, at de i Ap. G. udtrykkeligen an-
gavne Forskrifter, om at Hedningechristne skulde afholde sig
fra Afgudsoffre etc., ikke bleve af Paulus betragtede som noget
Tillæg (*προσαναθήσεις*) til hans Missionsprædiken, fordi han paa
egen Haand selv pleiede at indskjærpe de Christne af Hedens-
skabet, forsaavidt de færdedes med Christne af Jödedommen,
Afholdelse fra de angivne Handlinger. *) Hvorfor netop Af-
holdenhed fra disse kunde ansees saa vigtigt, maa have grun-
det sig paa en dybt hos Jöderne indgroet Modbydelighed (— at
προσεία her ikke kan tages i sin sædvanlige og almindelige
Betydning, er indlysende af den Forbindelse, hvori det her
staaer, og maa vel snarest forklares om Ægteskab i visse nære
Slægtskabs Grader (samlg. Commentt. til dette Sted), der vilde
forhindre de jödiske Christne fra et nöiere Samfund med deres
Brödre af Hedenskabet, saalænge hine vedbleve at iagttage Mo-
seloven; slg. Ap. G. 15, 21). Derfor finde vi ogsaa, at Paulus i
sine Breve, skjönt han i Theorien erkjender Rigtigheden af,
at en Christen ikke er bunden til den Slags udvortes Bestem-
melser, hvorpaa Moseloven efter sin særegne Hensigt til et en-
kelt Folks religiös-politiske Opdragelse var saa rig, dog netop
ved Spørgsmaalet om Tilladeligheden af at spise Afgudsoffer
(∴ Kjöd, som var levnet fra Offre, hvilke Hedningene havde
bragt, og som de nu enten fortærede med deres Venner eller

*) Derfor kan der ogsaa med fuldkommen Sandhed berettes i Ap. G. 16, 4.
at Paulus og Silas paa deres Missionsreise „overantvordede de nye
Christne de Anordninger at holde, som vare besluttede af Apostlene og
de Ældste i Jerusalem.”

solgte paa Torvet) indskjærper de corinthiske Christne, at de baade af Hensyn til Brødre, som kunde forarges, og af Hensyn til de Farer, for hvilke de selv kunde udsætte sig (1 Cor. 8, 9 ff. 10, 14 ff.), handlede rigtigst i ikke at benytte deres Frihed i den angivne Sag, — et Raad, som Aposteldecretet 15, 29 gjengiver kort og analogt i Formen: *ἐξ ὧν διατηροῦντες ἑαυτοὺς εὖ πράττετε* (ο: ikke = *σωθήσεσθε*, men: ved at afholde Eder fra disse Ting, *ville I befinde Eder vel.* *) „Men” — spørger man — „dersom et Decret som det i Ap. G. 15 omtalte virkelig var blevet affattet, hvorfor har da Paulus ikke beraabt sig derpaa i Brevet til Galaterne, hvor det gjældte at overbevise de hedenske Christne om, at de judaistiske Ivrreres Fordringer paa alle Christnes lagttagelse af den rituelle Moselov var uberettiget, ikke heller i 1ste Brev til Corinthierne, hvor visse Hedninge-Christnes Opfattelse af det evangeliske Frihedsbegreb endog lod dem ansee Deeltagelse i Hedningenes Festmaaltider for tilladelig? Herpaa er Svaret følgende: hvad Forholdene hos Galaterne angaaer, da er det klart, at de havde udviklet sig ud over det Standpunkt, fra hvilket Aposteldecretet var blevet udkastet. Man havde ved dette Affattelse nærmest tænkt paa, hvorledes de Christne af Hedenskabet kunde fritages for „Lovens trykkende Aag”, som Petrus selv kalder det Ap. G. 15, 10. Om de jødiske Christnes Forhold til Moseloven tog man ingen Bestemmelse, i den Forudsætning, at al Vanskelighed var hævet, naar disse ligesom hidtil fulgte deres Fædres Skikke og Moselovens Forskrifter, hvis Opfyldelse jo Herren selv, medens han levede paa Jorden, ikke havde unddraget sig, og naar der paa den anden Side ikke paalagdes de Christne af Hedenskabet videre Indskrænking, end hvad selv de Hedninge pleiede at forpligte sig til, der som de saakaldte Portens Proselyter

*) At dette er Betydningen af *εὖ πρᾶττειν*, kan oplyses med mange Exempler fra Klassikerne, s. *Papes* Handwörterbuch der griechischen Sprache.

sluttede sig til det jødiske Theokratie. *) Ved denne Bestemmelse var der nu vistnok afskaaret de judaistiske Ivrere blandt de Christne Ret til at paalægge de Christne af Hedenskabet iagttagelsen af Moselovens Forskrifter som Betingelse for at erkjende dem som Brødre i Christo. Men der var ikke forhindret, at de ved den Rigorisme, hvormed de vedbleve at fordre Moseloven iagttaget af jødiske Christne, kunde ad en indirecte Vei gjøre dens Fordringer gjældende. Et anskueligt Billede af deres Fremgangsmaade i denne Henseende frembyder netop det oftomtalte Optrin i Antiochien. Hine Jødechristne fra Jerusalem, hvis Nærværelse bevægede Petrus til at opgive sit friere Samliv med de Christne af Hedenskabet, gjorde ingen udtrykkelig Fordring paa, at disse skulde iagttage Moseloven; men de bevirkede, at de hedenske Christne i Antiochien ved at bemærke Petri, Barnabæ og andre Jødechristnes forandrede Adfærd maatte antage deres nylig udviste Lösrielse fra Moseloven som en Pligtstridighed (Gal. 2, 14). „Der maatte altsaa dog i Moselovens iagttagelse ligge et Fortrin; ved at forbinde Lovens Opfyldelse med Troen paa Jesus Christus maatte man altsaa dog blive mere behagelig for Gud end ved det sidstnævnte Sindelag alene”: dette var den Tankegang, som Judai-sterne søgte at fremkalde hos de omvendte Hedninge. Henviisning til Aposteldecretet vilde altsaa ingenlunde have været tilstrækkelig til Bortfjernelse af denne Fordom. Jo mere den nøiagtige Tilsluttelse til Aposteldecretet blev iagttaget af Judai-sterne og af de jødiske Christne overhovedet, desto mindre kunde det lykkes Paulus at overbevise de galatiske Hedningechristne ved Paaberaabelse deraf. Saaledes bliver det forklarligt, hvorfor Paulus fører Sagens Afgjørelse tilbage til de

*) At Apostlene og de jerusalemske Ældste dog ikke tænkte paa at stille de Christne af Hedenskabet i samme Forhold til den christelige Menighed, som Portens Proselyter stode i til det israelitiske Theokratie, sees blandt Andet deraf, at de jo ellers uden videre kunde have paalagt de Christne af Hedenskabet alle de syv saakaldte Noachitiske Bud.

almindelig christelig-religiöse Principer og ad denne Vei udfører Retfærdiggjørelsen af sin Lære.

Lignende Hensyn kunde ogsaa bestemme ham til at gjen-drive „Libertinerne”*) i Corinth uden at benytte Henviisningen til en Autoritet, hvilken hans Modstandere havde lært at benytte som et Vaaben imod ham selv. Fordi Paulus stræbte at føre de Christne af Hedenskabet til at iagttage en Opførsel overeensstemmende med det jerusalemske Aposteldecret, derfor behøvede han ikke at gjøre enten dette gjældende som en udvortes Lov eller dets Anvendelse gjældende, paa Grund af de samme Hensyn, som maaskee havde været de meest fremherskende i den jerusalemske Menighed. Den Uafhængighed, paa hvilken Paulus gjorde Paastand „som Apostel ikke af Mennesker eller ved noget Menneske, men kaldt af Gud ved Jesus Christus” (Gal. 1, 1), gjør det desuden let forklarligt, hvorfor han ikke kunde eller vilde paaberaabe et Decret, der kunde give ham *Skin* af at böie sig under de ældre Apostles Autoritet.

Endelig maa endnu een Begivenhed tages under Overveielse, som mere end nogen anden har vakt Tvivl om Apostelhistoriens Troværdighed, medens den paa den anden Side fremfor nogen er bleven gjort gjældende for Rigtigheden af den Burske Anskuelse om Forholdene i den ældste christelige Menighed og om Tendentsen af Ap. G. Paa sin sidste Reise til Jerusalem begav Paulus sig med sine Ledsagere anden Dag efter sin Ankomst til Jakobus, hvor ogsaa alle de Ældste indfandt sig (Ap. G. 21, 18). Paulus meddeelte dem en nøiagtig Beretning om, hvad Gud havde udrettet blandt Hedningene ved hans Tjeneste (19). „Da de havde hørt dette, prisede de Gud, og de sagde til ham: Broder! Du seer, hvor mange tusinde Jøder der ere, som have antaget Troen, og de ere alle nidkjære for

*) Saaledes kaldes som bekjendt et Parti i Genf, mod hvis fanatisk-revolutionaire Anskuelser Calvin kjæmpede, ligesom Paulus forud med deres Aandsbeslægtede i Corinth.

Loven (20). Men de have hørt om Dig, at Du lærer alle Jøder, som ere blandt Hedningene, at falde fra Moses, og siger, at de ikke skulle omskjære deres Børn, ei heller vandre efter Skikkene (21). Hvad er da at gjøre? Mængden vil visseligen komme sammen; thi de ville faae at høre, at Du er kommen (22). Gjør derfor dette, som vi sige Dig: der er fire Mænd iblandt os, som have et Løfte paa sig (23). Tag dem til Dig og lad Dig rense med Dem (*ἀγνίσθητι σὺν αὐτοῖς* 2: overtag Nazirærløftet ligesom de), og udred Bekostningen paa deres Vegne, at de kunne rage Hovedet (og saaledes løse deres Løfte); og Alle ville da vide, at der er Intet om det, som de have hørt om Dig, men at Du ogsaa selv vandrer saaledes, at Du iagttager Loven (*καὶ γνώσκονται πάντες, ὅτι ὧν κατήχηται περὶ σοῦ οὐδὲν ἔστιν, ἀλλὰ στοιχεῖς καὶ αὐτὸς τὸν νόμον φυλάσσω* 24). Men om de Hedninge, som ere blevne troende, have vi udsendt en Skrivelse, idet vi have bestemt, at de intet Saa-dant skulle holde, men vogte sig for Afgudsoffer og Blod og det Qvalte og Horeri (25). Da tog Paulus Mændene til sig og lod sig næste Dag rense med dem og gik ind i Templet og gav tilkjende, at de vilde udholde, Renselsedagene, indtil Offeret var fremført for Enhver af dem (26)".

Af denne Beretning synes jo at fremgaae, at Jakobus an-saae Paulus som *Jødechristen* pligtig til at holde Loven, medens han anerkjendte den engang tagne Bestemmelse om *Hedninge-christnes* Fritagelse for Moseloven under de tidligere angivne Modificationer. Han synes fremdeles overbeviist om, at de mod Paulus fremførte Beskyldninger grundede sig paa Bagvadskelse og derfor at opfordre sin Medapostel til ved Overtagelse af en levitisk Skik, som Jøderne holdt meget i Ære, at godtgjøre, hvorledes hine Rygter vare usande, og at Paulus for sin Person iagttog Loven. Paulus efterkom Opfordringen.

I alt dette har man nu villet finde saa store Modsigelser med hvad vi af Pauli Breve kjende til hans Charakter og Op-førsel, at man har erklæret Fortællingen i Ap. G. ogsaa her

for at være afpasset efter en vis Tendents og ikke svarende til den historiske Virkelighed*). Man har for det Første troet i Jakobi Opfattelse af Anklagen mod Paulus som *ugrundet Beskyldning* mere at see den Maade, hvorpaa Forfatteren til Apostlenes Gjerninger vilde have Sagen betragtet, og hvormed den af ham i hans Værk givne Fremstilling var beregnet paa at stemme — end enten Jacobi egen Forestilling eller Sagens rette Sammenhæng. Thi Pauli Breve indeholde jo de bestemteste Yttringer om hans Anskuelse af Moselovens Gyldighed som ophævet ved Christendommen. Men man betænke dog derhos, at den samme Paulus, som paa det Ivrigste bestred Meningen om Menneskenes Retfærdiggjørelse af Lovens Gjerninger, som erklærede Moseloven kun for en „Opdrager til Christus” — den samme Paulus har, langt fra „at lære Jöderne i Hedningelandene at falde fra Moses, ikke at omskjære deres Börn og ikke vandre efter deres Fædres Skikke” (Ap. G. 24, 24), udtrykkeligen i sine Breve indskjærpet, at enhver Christen skulde vandre i den nationale og borgerlige Eiendommelighed, hvori Herren havde kaldt ham: „Er Nogen kaldet omskaaren, han lade ikke Forhuden drage over. Er Nogen kaldet i Forhuden, han lade sig ikke omskjære” (*περιτεταμμένος τις ἐκλήθη, μὴ ἐπισπάσθω. ἐν ἀζοροβυσσίᾳ τις ἐκλήθη, μὴ περιτεμνέσθω . . . ἕκαστος ἐν τῇ κλήσει ἣ ἐκλήθη, ἐν ταύτῃ μενέτω. 1 Cor. 7, 18. 20*). Pauli Yttringer i Gal. 5, 2 ff om at man ved at overtage Omskjærrelsen etc. falder fra Christus, danne ingen Modsigelse hermed, da disse Yttringer vare henvendte til Hedningechristne, som alene ved overtroisk Tillid til den levitisk-jödiske Leve-maades Behagelighed i Guds Öine lode sig forlede til at overtage en saadan Byrde og derved forandre deres Stilling. Netop Galaterbrevet, der saa ofte paaberaabes som Apostelhistoriens „tause” Anklager, giver os Beviser ihænde for, at Paulus maa i sin Accommodation mod Jödedommen saavel ved Yttringer som

*) Slgn. *Bauer, Zeller, Schwegler* etc. i deres ovenomtalte Skrifter.

formodentlig især ved sin personlige Adfærd stundom være gaaet saa vidt, at en Beskyldning, modsat den, som blev fremført hist i Jerusalem, kunde hos de galatiske Hedningechristne behøve Apostlens Gjendrivelse. Thi vi see af hans Yttringer Gal. 4, 16 ff. 5, 11, hvorledes han afviser den Mistanke, som visse af hans Modstandere havde bibragt Hedningechristne i Galatien, nemlig at Apostlen dog selv nærrede Forestillingen om Omskjærelsens og de jødiske Skikkes Værd, men som han kun skjulte i den Hensigt at kunne saameget lettere vinde Proselyter. „I have jo aldrig gjort mig noget Ondt” — siger han til Galaterne paa det første Sted — „hvorledes skulde jeg da falde paa at raade Eder fra at overtage jødiske Skikke, naar jeg derved kun vilde skade Eder?” — „Dersom jeg endnu prædiker Omskjærelse” — siger han Gal. 5, 11 — „hvorfor forfølges jeg da endnu?” Hans Modstandere søgte altsaa ogsaa ad den Vei at forstyrre hans Indflydelse, at de bibragte de af ham omvendte Hedningechristne den Forestilling, som om han dog endnu stedse ansaae Iagttagelsen af Moseloven for noget Anbefalende i Guds Öine.

I denne modsatte Anklage og Mistanke finde vi saaledes en Forklaring paa, hvorledes Paulus kunde af sine Venner og af dem, der vare gunstigere stemte mod hans Virksomhed, blive betragtet som en Mand, der med sit Apostelembede forbandt alle de Hensyn, der kunde fordres af en jødechristelig Missionair, hvis Kald fornemmelig gik ud paa Hedningenes Omvendelse, medens han af sine Modstandere snart blev beskyldt for at tilsidesætte hine Hensyn i utilbørlig Grad, snart blev gjort mistænkt for, at hans Opførsel var inconsequent, alt eftersom den ene eller den anden Anklage blev anseet for hensigtsmæssigst til at svække hans Anseelse og Indflydelse.

Men kan nu virkelig Paulus tænkes at have antaget det af Jakobus og de jerusalemske Ældste fremsatte Forslag *i den Hensigt*, som her angives, „at nemlig Alle kunde vide, at han ogsaa selv iagttog Loven” (στοιχεῖς καὶ αὐτὸς φυλάσσων τὸν

νόμον) —? Dette er den næste store Tvivl, som opkastes mod Rigtigheden af Beretningen i Ap. G. Det vil nu vistnok først komme an paa, hvilke Forestillinger man lader Jakobus og de Ældste forbinde med hiint Udtryk. Dersom Meningen deraf skulde være, at Paulus ved at overtage hiin foreslaaede ceremonielle Handling derved skulde godtgjøre, at han *stedse* og under *alle Omstændigheder* iagttog Loven, da kunde Paulus vistnok ikke underkaste sig en saadan Opfordring uden at gjøre sig skyldig i en Usandhed baade med Hensyn til sin Fortid og Fremtid. Imidlertid er der ingen Nødvendighed for, at enten Jakobus eller Paulus skulde have forstaaet Hensigten af hiint Nazirærløftes Overtagelse i en saa eksklusiv Forstand. Dersom Hedningenes Optagelse i Christi Kirke var antagen uden Forpligtelse for disse Christne til at opfylde Moseloven, maatte der nødvendigviis ogsaa indrømmes Christne, som skulde leve og virke mellem dem, end sige en Apostel og Missionair, en større Frihed, end de Apostle og de Christne tillode sig, som levede og virkede midt imellem Jøder i Judæa og Jerusalem. Hvad der fordredes af Paulus fra Jakobi og de Ældstes Side, var, at Apostlen skulde ved en Handling, der ikke engang var en ligefrem Fordring til Israeliten i Almindelighed, give et Beviis paa, at han tvertimod det Had og den Foragt, som han beskyldtes for at vise mod det Gl. Tst. og dets Helligdomme, endog frivillig kunde vælge en saadan Form, der hos Jøderne pleiede at antages som Udtryk for en mere end almindelig bevæget religiøs Stemning, og derved bevidne et Sindelag, ganske modsat det, hvilket man med Urette tilskrev ham.

„Men” — siger man — „denne Forklaring af Pauli Opførsel ved den her omhandlede Leilighed er fremgaaet af Hensyn til og Sammenligning med Paulus, saaledes som denne har skildret sig selv i sine Breve. Nu har derimod Forf. til Ap. G. ikke ladet os see Paulus anderledes end i den fuldkomne Conformitet med de oprindelige jødiske Christne i Judæa; han kan derfor ikke have havt anden Tanke med sin Fortælling end at

stadfæste, hvorledes Paulus lige til det sidste Optrin tilfreds- stillede Jödechristendommens Fordringer, saaledes som disse dannede sig hos de mildere Tænkende: Hedningechristne skulde ikke paatvinges Moseloven — det vilde være at friste Gud (Ap. G. 15, 10); men de jödiske Christne skulde ikke opgive dens lagttagelse — det vilde være Apostasie (Ap. 21, 21). Denne Anskuelse var imidlertid ikke Apostlen Pauli, saaledes som det sees af Gal. 2, 11 ff, hvor han opstiller den Fordring, at ogsaa jödiske Christne skulde bryde med Judaismens Former. Paa Grund deraf maa Fremstillingen i Ap. G. 21, 26 ansees for en uhistorisk Fiction. — Denne Slutning er saameget mindre rigtig, som, hvis man ikke finder sig tilfredstillet ved den ovenfor givne Forklaring om Tilladeligheden af Pauli her beskrevne Handlemaade, maa man dog indrömme, at Ap. G. kunde have berettet den historiske Sandhed, om endogsaa deraf vilde følge, at Paulus havde feilet ved at ansee en saa vidt dreven Con- cession for tilladelig. Hvor vanskelig Afgjörelsen af dette Spörgsmaal kan være, sees deraf, at endnu den Dag idag finder Pauli Handlemaade ved denne Leilighed den meest afvigende og modsatte Bedömmelse*); men deraf følger ikke Beretningens Usandhed.

Forunderligt vilde det derimod være, dersom Forfatteren til Ap. G. skulde ved sin Fremstilling af Pauli Historie have havt til Hensigt at skjule den Differents, som fandt Sted inden-

*) Man smigne Commentt. og Kirkehistorikerne i den nyeste Tid. Besynder- ligt viser sig ogsaa ved denne Leilighed *M. Baumgartens* Opfattelse. Denne Forfatter mener, at Hedningekirken endnu den Dag idag staaer paa samme Punkt som i den apostoliske Tid. Dette Trin vil vare, indtil Israel indgaaer i Kirken, som da ogsaa udvortes vil have Christus i Spid- sen. Naar Lovretfærdigheden er verdenshistorisk brudt for de Troendes Aandsöine, naar Naadens udelukkende Kraft er verdenshistorisk godtgjort, da maa den Vending i Tingene indtræde, hvor Lovens Opfyldelse skal skee i det Store og i det Smaa, i det Hele og i det Enkelte, § 31 S. 151 f. Paulus har netop deri viist sin Aands Overlegenhed, hvori den nyeste Tid har fundet Anstöd, Ap. G. 21: han erkjendte dermed sit Apostelkald som et forsvindende Moment i Christi Kirkes Totaludvikling, S. 158.

for selve den christelige Kirke, skulde til Opnaaelse af denne Hensigt have tilladt sig ikke blot at fortie, hvad der kunde forraade Tilstedeværelsen af en saadan Uenighed, men vilkaarligen at omdanne de historiske Kjendsgjæringer — og nu dog paa en saa naiv Maade röbet Tingenes sande Sammenhæng ved at lade „mange Tusinder af troende Jöder” vise sig indtagne mod Paulus og forraade en ikke ringe Grad af Forbittrelse mod denne Apostel! Det har vakt selv *Baur's* Forundring, „hvorledes en Skribent, der hidtil har gjort sig al Umage for saameget som muligt at skjule Apostlens sande Forhold til de jödiske Christne, her netop i en Sammenhæng, hvor Sagen maatte have saa stor praktisk Betydning, paa eengang kunde træde frem med den utilhyllede, nögne Sandhed.”

Der gives endnu en Mængde Kjendsgjæringer, som fortælles i Ap. G., mod hvis historiske Rigtighed der er reist Tvivl. Man vil hos *Lekebusch*, *Lechler*, *Meyer* (Exeget. Hdb. 1855, 2te Aufl.) o. A. kunne finde nærmere Oplysning og tildeels Gjendrivelse af de fremsatte Indvendinger. Men man vil forresten kun vise Sandheden, den christelige Apologetik og Apostelhistoriens Authentie en daarlig Tjeneste ved at ville nægte eller ved vilkaarlige Combinationer söge at fjerne enhver Afvigelse, enhver Unöiagtighed, enhver Anachronisme, som man ved Sammenligning med andre historiske Mindesmærker og navnlig med de paulinske Breve er istand til at finde i Ap. G. Det vil være tilstrækkeligt for dette Værks historiske og kanoniske Betydning at godtgjøre, hvorledes hine Ufuldkommenheder ikke ere istand til at nöde os til at hensætte Bogens Affattelse til en efterapostolisk Tid eller frakjende det en Forfatter, som har været Pauli Ledsager paa endeel af Apostlens Reiser. Allerede den fuldkomne Mangel i Ap. G. paa Henviisning til de paulinske Breve og de enkelte Uoverensstemmelser, som findes mellem disse og Beretningerne i hiint Værk, udelukke Tanken om Apostelhistoriens Affattelse til den Tid, hvor Baur og Zeller ville have den henført (110—130 efter Chr.). Hvilket rigt Stof

vilde Forfatteren, dersom han havde levet til en Tid, hvor disse Breve havde en Udbredelse, som ikke kunde tillade en Pauli Biograph at forbigaae dem, kunne have hentet fra hiin Kilde, baade i historisk og i dogmatisk Henseende, især under Forudsætning af, at han vilde levere et Tendentsskrift af den Art, som den nyere Kritik har villet tillægge ham; og hvorledes vilde det da have været ham ligesaa let som nødvendigt at undgaae hine historiske og chronologiske Uoverensstemmelser, som nu findes i enkelte Angivelser, sammenholdte med Apostlens egne Beretninger!

Fra en anden Side betragtet afgiver den Omstændighed et betydeligt positivt Moment for Ap. G.'s Troværdighed, at, uagtet sammes Forfatter ganske har ladet Pauli Breve ubenyttede, det dog bliver muligt af endeel Notitser, som aldeles bære Uforsætlighedens og Tilfældighedens Præg, at udfinde Tid, Sted og Forhold, under hvilke de paulinske Breve ere affattede ved at sammenholde disse med Ap. G.

Men idet Resultatet af disse Undersøgelser ender med en Bekræftelse paa Apostelhistoriens Troværdighed, idet hiin Betragtning er bleven efterviist som urigtig og falsk, hvorved Ap. G. skulde være et Produkt af et Raffinerie i Fiction og Uredelighed, som paa den ene Side er aldeles uforenelig med Skriftets Simpelhed og Kunstløshed og paa den anden Side staaer i fuldkommen Modsigelse med dets christelige Aand, skal dog ikke dermed være nægtet, at den over dette bibelske Skrift anstillede Kritik, idet den har bekræftet den almindelige christelige Tradition, dog tillige væsentligen har oplyst og berigtiget denne. Medens det ved en dybere Prøvelse af alle herhen hørende Momenter er lykkedes at afvise de Angreb, hvorved Ap. G. blev frakjendt at være, hvad dette Skrift udgiver sig for, en historisk Fremstilling af Evangeliets Udbredelse og den christelige Kirkes Udvikling navnlig ved de to mærkeligste Apostles, Petri og Pauli Bestræbelser, er dermed dog ikke udelukket, at Forfatteren kan have havt et andet Motiv, end det

blot historiske. Rigtignok har blandt de ovenanföerte Theologer, hvilke have gjort Ap. G. og den derover i den nyere Tid anstillede Kritik til Gjenstand for nöiere Undersögelse, navnlig *Lekebusch* viist sig mindre tilböielig til at indrömmе et saadant Motiv. „*Apostelhistorien*” — dette er denne Forfatters Resultat (a. Skr. S. 374) — „er ikke noget *Tendentsskrift*, hverken et apologetisk eller et conciliatorisk, endnu mindre et judaistisk, men hvad det selv udgiver sig for, og hvad der ogsaa efter den nyere Kritiks egen Tilstaaelse er det förste Indtryk, som det gör paa Läseren, et *reen historisk Skrift*, hvori den christelige Kirkes Udviklingsgang beskrives i uafbrudt Orden, saaledes som den fra det paulinske, universalistiske, med eet Ord, fra det christelige Standpunkt fremstiller sig ligefra Kirkens Grundlæggelse i Jerusalem indtil det Moment, da den store Hedning-apostel optræder i Hedenskabets Midtpunkt, i Rom.” Men naar det overhovedet gjælder om alle de historiske Skrifter i det N. T., at de ligesaalidt som de egentlig didaktiske ere fremgaaede af reen videnskabelig Trang, da turde Ap. G. ved sit hele Anlæg fremfor noget andet nytest. Skrift bære Vidnesbyrd om, at det ikke er forfattet blot „ad narrandum”, men „ad probandum”. Thi at Forf. til Ap. G. har været ledet af en særegen Interesse for Paulus ved Fremstillingen af de Begivenheder, som han fortæller, fremtræder umiskjendelig af den Opmærksomhed, som er skjænket denne Apostels Virksomhed, saa at fra den Tid af, da denne begynder, træde efterhaanden alle de andre Apostles Virksomhed i Baggrunden. At der kunde være Anledning til netop at gjøre denne Apostels Fortjenester gjældende, derom indeholde de paulinske Breve tilstrækkelige Vidnesbyrd. At Fremstillingen af Pauli Virksomhed, saaledes som den er meddeelt i Ap. G., maatte kunne bidrage til at fjerne endeel af de Beskyldninger og Anklager, som hans Modstandere havde reist imod ham, kan saameget mindre nægtes, som Historien bekræfter denne Virkning af Skriftet. Derfor har ogsaa blandt nyere Theologer navnlig *Thiersch* ikke blot med saa-

mange Ældre anerkjendt den Retfærdiggjørelse, som Ap. G. indeholder for Paulus; men har ligefrem anseet denne Retfærdiggjørelse for tilsigtet af Forfatteren*). — „Med Forsæt” — siger Thiersch — lader Lucas fra det 13de Capitel af den gjennemgribende Analogie mellem Apostlene Petrus og Paulus komme tilsyne. Næsten til enhver betydelig Begivenhed i Petri Virksomhed findes der en tilsvarende i Pauli Liv. *Som en christelig Plutarch opstiller Lucas begge Mænds Levnetsbeskrivelser som en Parallel.* Men han har ikke først fundet eller opfundet denne Parallel. Thi hvad var det, hvorved Petrus og Johannes, efterat Paulus havde fuldendt sin første Apostelreise, overbevistes om, at Evangeliets Prædiken for Hedningene var betroet Paulus, ligesom dets Prædiken for Jöderne Petrus? De bleve vaer, hvorledes den Samme, der havde været virksom for Petrus til Apostlembedets Forvaltning blandt Jöderne, havde været virksom for Paulus til dets Udførelse blandt Hedningene (Gal. 2, 7—9). Det er Paulus selv, som beretter dette i Brevet til Galaterne. Ligheden bestod altsaa i Virkeligheden. Paulus maa, da han aflagde Beretning i Jerusalem (Ap. G. 15, 12), have fremhævet denne Lighed, som allerede dengang var fremtraadt. — — — Saaledes vinder Pauli første Reise, hvilken kun Afsindighed kan erklære for Fiction, en glimrende Bekræftelse ved Brevet til Galaterne.” Ja, ogsaa den Hensigt, at ville udsone Paulus med de Christne af Jödedommen, tillægger *Thiersch* Forfatteren til Ap. G. „Lucas betoner ikke Pauli Fordring paa lige Dignitet med Petrus; — men ved Frugterne af Pauli Virksomhed skulde Læserne overbevises om hans guddommelige Sendelse. Af Brevet til Galaterne erkjende vi derimod tydeligen det hele Omfang af hans Fordringer. Paulus er Apostel, ikke af Mennesker og ikke ved Mennesker (Gal. 1, 1 ff); han

*) Slgn. *Reuss* § 210: „Wollte man eine wirkliche bewusste Intention der beschriebenen Art bei dem Verf. in Abrede stellen, so müsste man doch immer zugeben, dass die Geschichte selbst aus dem entsprechenden Gesichtspunkte aufgefasst und von demselben beherrscht ist.”

er jævnbyrdig med Petrus og berettiget til at optræde mod denne paa den hedenskristelige Kirkes Grund (Gal. 2, 11 ff). Han grunder intetsteds sin Fordring derpaa, at der var bleven en Plads ledig i Apostelcollegiet. Judæ Sted var fuldgyldigen blevet besat med Matthias (Ap. G. 1, 26). — — — Heller ikke er Paulus den Trettende i Rækken, ikke nogen Tilsætning eller Anhang til det oprindelige Apostelchor, men Begyndelsen til en ny Række eller Centrum for et nyt Apostolat. Kun saaledes kan han stille sig fuldstændigen og i strængeste Forstand lige med Petrus, Söilen for det förste Apostolat*)”

Mindre Bifald kunne vi skjænke *Thiersch's* Paastand om den nöie Andeel, som han tillægger Paulus ved Affattelsen af Ap. G. Naar Thiersch beretter, at i de to Aar, da Paulus sad fangen i Rom, har Lucas forfattet sit Evangelium og samlet Stoffet til sin Apostelhistorie — da er dette en Formodning, som er ligesaa lidt begrundet som hans Antagelse af, at de Böger og Pergamentsroller, hvilke Paulus havde efterladt i Troas, og som han anmoder Timotheus om at tage med sig, 2 Tim. 4, 13., vare bestemte til Benyttelse for Lucas. Tvertimod maae vi snarere antage, at Lucas var berövet Leilighed til at erholde Oplysninger af Paulus den Tid, da han forfattede sit Værk. I andet Tilfælde vilde han vel baade have været istand til at meddele Adskilligt, hvorom vi nu savne en udförligere Meddelelse, og han havde da ogsaa kunnet undgaae enkelte Uoverensstemmelser, hvilke nu findes mellem Ap. G. og de paulinske Breve. Hvorfor Lucas ikke har meddeelt nöiere Efterretning om, hvad der tildrog sig i de to Aar, da Paulus efter hans Fortælling Ap. G. 28, 30. 31 holdtes fangen i Rom, hörer til de mange Spørgsmaal, til hvis Besvarelse vi ere ligesaa rige paa Gisninger som berövede tilfredsstillende Oplysninger. Men

*) *Thiersch* S. 120; sgn. 170: „Lucæ Schriften enthalten lauter Wahrheit, denn sie enthalten sie so, wie sie am besten zur Anbahnung und Befestigung der Einheit beider Theile der Kirche dienen konnte.“

det er klart af hin Notits, at Ap. G. ikke er forfattet før A. 64, i hvilket Aar Paulus maaskee endte sit Liv under den neroniske Christenfølgelse. Flere Antydninger synes at understøtte den Mening, at Ap. G. kan være bleven skrevet henvend Aaret 70 efter Chr. *) Til denne Tid var Paulus i ethvert Tilfælde, efter den almindelige Tradition, ikke længere ilive; og man kan, at slutte efter almindelige Forhold, være berettiget til med *Lekebusch* (a. St. 417) at antage, at en Pauli Ledsager lige saalidt følte sig tilskyndet til at skrive Apostlens Historie, medens denne endnu levede, som Jesu Disciple i Christi Levetid tænkte paa at optegne skriftligen deres Mesters Historie.

Fremdeles kunne vi ikke give *Thiersch* Medhold, naar han (S. 177) siger, at Forf. til Ap. G. er „ganske gaaet ind i Pauli Tænkemaade“, dersom Meningen af denne Ytring skal udstrækkes videre, end til Hensigten af en Fremstilling, som, motiveret ved at see paa den ene Side jødiske Christnes oprigtige Fromhed og paa den anden Side deres Fordomme mod Paulus, skulde gaae ud paa at vise, hvor ugrundede de sidste vare ved en sanddru Skildring af Paulus, hans Virksomhed for Evangeliets Udbredelse og hans Adfærd i Forhold til Jødedommen. Thi, om vi endogsaa ere langt fra at dele den ugunstige Dom, som Mange **) have fældet om Ap. G., idet de ikke have taget tilstræk-

*) Man see de Oplysninger, som findes i de ovenfor nævnte Skrifter og i Commentt. og Indll. til det N. T.

**) *S. Reuss* anf. Skr. S. 199: „Das eigentlich theologische (evangelische) Element des Buches, so weit es in den eingestauten Reden enthalten, ist ein sehr dürftiges: thut Busse und glaubt an Jesum zur Vergebung der Sünden (2, 38. 3, 19. 5, 31. 8, 22 etc.) ohne nähere Erklärung. Der Begriff des Glaubens erschöpft sich in Hoffnung und Bekenntniss (6, 7. 15, 11); die Sündenvergebung ist eine Abwaschung oder Auslöschung (3, 19. 22, 16) durchs Blut Christi (20, 28) und im Rathe Gottes vorausbeschlossen (2, 23. 3, 18. 17, 3 u. s. w.), aber über die Nothwendigkeit des Todes Jesu und das Verhältniss desselben zur Sündenvergebung, so wie über die subjective Aneignung letzterer, nirgends ein Wort“ [?]. Das Gesetz hat keinen absoluten Werth, wohl aber einen relativen: es hiesse Gott versuchen, wenn man es den Heiden auflegte (15, 10); es wäre eine Apostasie, wenn

keligt Hensyn til de Grændser, hvortil Forfatteren dels efter sit Værks nærmeste Öiemed, dels ved det Omfang, han vilde give det, var indskrænket, kunne vi dog ikke andet end forundres over, hvormeget den Side af Pauli Betydning her træder i Skygge, hvorved denne Apostel dog egentlig dannede Epoche i Christendommens Udvikling: Alt er nemlig i Ap. G. fört tilbage til det Synspunkt, der gjorde sig gjældende ved Apostelmödet i Jerusalem, medens dog Paulus, hvormeget han end i sin udvortes Adfærd kan af christeligt Kjærligheds-Hensyn have accommoderet sig efter Jödechristendommens Fordringer, af al Magt *tillige* bestræbte sig for at gjöre den Paastand gjældende, at Moselovens Gyldighed var bleven ophævet for alle Christne saavel af Jödedom som af Hedenskab. Naar *Luther* kaldte Ap. G. „en Glosse til Pauli Epistler“, kan dette nærmest kun gjælde med Hensyn til den historiske Ramme, som hiint Værk leverer til disse; men iövrigt passer denne Charakteristik kun forsaavidt, som Ap. G. er en historisk Efterviisning af, hvorledes Paulus har prædiket Evangeliet Ἰουδαίῳ πρώτον καὶ Ἑλλήνι (Rom. 1, 16). Thi forresten findes den eienommeligg paulinske Theologie saalidet udfört i Ap. G., at vi maae antage, enten at Forfatteren ikke har kunnet tilegne sig denne i dens hele Udstrækning og Dybde, eller at hans Iver for at fremhæve de Bestræbelser og de Formler, som tydeligst fremstillede Apostlenes broderlige Samvirken og Jöders og Hedninges Ligeberettigelse til hver paa sin Viis at blive deelagtige i Messiæriget, har været saa fremherskende, at hans Fremstilling kom til at lide af en Eensidighed, som maa udfyldes ved Pauli egne Skrifter.

Den sidste Antagelse vilde dog uden at forbindes med den

man die Juden davon dispensirte (21, 21). Das Heil gründet sich nicht, wie bei Paulus, auf die mystische Thatsache der Wiedergeburt, sondern, wie im Jüdenchristenthum, auf die eschatologische der erfüllten Weissagung.

förste let kunne före tilbage til den Mistanke, for hvilken vi have sögt at retfærdiggjøre Forf. til Ap. G. Derfor troe vi at burde forbinde dem med hinanden, og dersom det skulde synes, at derved forringedes Lucas, vil det paa den anden Side kun tjene til at stille den historiske Paulus i et endnu herligere Lys. Vi kunne nemlig ikke troe andet, end at en Mand, der, om han endog ikke har hört til Apostlens Fortrolige — hvilket Ap. G. ikke ligefrem beföier os til at antage — dog stod Paulus saa nær, at han af frit Valg ledsagede ham paa endeel af hans Reiser og med oprigtig Hengivenhed deelte hans Skjæbne, maa have været Vidne til Ord og Handlinger af Paulus, hvorved ogsaa den Side traadte frem, som viste Apostlen i hans Uafhængighed og Lösrivelse fra Jödedommen, og hvorom de paulinske Breve indeholde saa utvetydige Vidnesbyrd. Naar nu Lucas alligevel har forbigaaet disse Træk og dog ikke kan antages at have krænket en Historieskrivers Pligt, hvorledes skulle vi da forklare os dette anderledes, end at hine Afvigelser i Pauli Lære og Gjerninger fra den sædvanlige Jödechristendom forekom ham dels saa uvæsentlige dels paabudte af en saadan Nödvendighed, at han ikke fandt nogen Opfordring til særskilt at omtale dem eller tillægge dem nogen Vægt? Dersom vi ere berettigede til at udfylde den Charakteristik, som Ap. G. meddeler af Paulus, ved de Bidrag, som Apostlens Breve meddele, da ere vi paa den anden Side ligeledes ikke blot beföiede, men opfordrede til at udfylde det Billede, som de paulinske Breve give af deres Forfatter, og som dog af Hensyn til disses eiendommelige Bestemmelse og Beskaffenhed ikke heller kunde være aldeles fuldstændigt, ved Hjælp af Apostelhistorien, saafremt det lader sig godtgjøre, hvad vi i det Foregaaende have forsögt, nemlig at Fremstillingen af de historiske Forhold og Begivenheder i Ap. G. i sig selv hverken er unaturlig eller utænkkelig. At en Discipel af Paulus, som ganske deelte sin Lærers Anskuelse om Lovens og Evangeliets For-

hold, kunde opfyldes af en Höiagtelse og Hengivenhed som den, der umiskjendeligen udtaler sig for Apostlen i det Værk, hvis störste Deel er helliget Beretningen om hans Skjæbne, Virksomhed og Fortjeneste, vilde ikke være besynderligt; men derimod maatte vi forundre os over, hvorledes en Pauliner af denne Retning kunde have undladt at belyse Pauli Forhold fra den Side, hvor netop hans eiendommelige Charakter som Hedningenes Apostel traadte tydeligt frem. Naar derimod en Christen, hvis Anskuelse röbe en Forkjærlighed for de jödechrestelige Apostles Synsmaade, kunde alligevel være opfyldt af en Begeistring og Höiagtelse for Paulus, som bevægede ham til ikke blot at dele denne Apostels Skjæbne, men ogsaa at reise ham et Æresminde ved en Biographie, hvorved han stilles lige med de vigtigste af Urapostlene, da have vi her til samme Tid et Vidnesbyrd om en Opfattelse af Lovens og Evangeliets Forhold hos de sidstnævnte Apostle og deres ægte Aandsfæller, som fjernede sig langt fra de judaistiske Christnes Snæverhertethed, og paa den anden Side et Vidnesbyrd om den Hensynsfuldhed, som Paulus iagttog mod det israelitiske Theokratie, saalænge dette endnu bestod, og som först fuldkomment, men da ogsaa uden voldsomme Overgreb, kunde bortfalde, efterat Templet var forstyrret og den jödiske Stat var aldeles oplöst. Saaledes bekræfter sig den Formodning, som vi ovenfor have yttret, at allerede Apostlene selv have bestræbt sig for den Tilnærmelse, hvilken man först har villet henføre til senere Generationer, fordi der endnu længe viste sig Hindringer og og Betæneligheder hos mange Christne mod en Anerkjendelse snart af Paulus's snart af de andre Apostles eiendommelige Lære og Fortjenester. Hvad der i vor Tid paa ny har været en væsentlig Hindring for en rigtig Vurdering af et Skrift som Apostlenes Gjerning, turde være den samme Eensidighed, hvorved Paulus blev bedömt af mange af hans Samtidige. Disse kunde nemlig heller ikke finde sig i den Eftergivenhed, hvilken

Apostlen viste ved saamange Leiligheder, hvor en abstract Consequents syntes at fordre en anden Fremgangsmaade, end som christelig Skaansel og Hensynsfuldhed bevægede Paulus til at følge. Den Synsmaade, som har gjort sig gjældende mod den historiske Sandhed af saamange Beretninger i Ap. G., at nemlig Paulus ikke kunde have handlet saaledes, som der i dette Skrift fortælles, uden at han maatte have fornægtet sin Charakter og sine Grundsætninger, er ikke andet end den samme Anklage, som traf Apostlens Opførsel efter hans egen Angivelse i hans Breve. Der fandtes ogsaa dengang Folk, som beskyldte ham for, at „der hos ham var baade Ja, Ja og Nei, Nei” (2 Cor. 1, 17). Der maa vel sagtens have ligget nogen tilsyneladende Grund eller nogen Anledning til, hvad hans Modstandere udbredte: „hans Breve ere svare og stærke, men den legemlige Nærværelse er svag og Talen kraftesløs” (*ὅτι αἱ μὲν ἐπιστολαί, φησὶ, βαρεῖαι καὶ ἰσχυραί, ἡ δὲ παρουσία τοῦ σώματος ἀσθενῆς καὶ ὁ λόγος ἐξουθενημένος*) 2 Cor. 10, 10. Hvorfra kunde saadanne Beskyldninger have sit Udspring uden fra den Iagttagelse, at Paulus i sin personlige Adfærd og i Livets concrete Forhold viste en Föielighed og Hensynsfuldhed, en Sagtmodighed og Overbærelse, der, betragtet med ugunstige Öine, kunde udlægges som Fornægtelse af de Principer, han gjorde gjældende i sine Skrifter?

Endelig maa det erindres, at det Phænomen, som möder os i Pauli Historie, at nemlig den samme Person kan opfattes og bedømmes fra saa forskjellige og tildeels modsatte Sider, staaer ingenlunde isoleret, men gjentager sig ved alle Personligheder af stor og verdenshistorisk Betydning. Vi behöve imidlertid ikke her at henvise til andre Exempler end det, der ligger allernærmest og er det betydningsfuldeste af dem, Jesu Christi. Netop Jesu Forhold til det Gamle Testamente og særskilt til Moseloven er blevet opfattet saa forskjelligt, at fra de første til de nyeste Tider har der været dem, som udelukkende

have henvendt Öiet paa Jesu *Tilsluttelse til*, Andre paa Jesu *Afvigelse fra* det Gamle Testamentes Lov og Institutioner. Medens de, der i den ældste Tid udelukkende gjorde Fordring paa christelig Orthodoxie, og de, der i den nyeste Tid gjorde udelukkende Fordring paa theologisk Videnskabelighed, have været lige enige i at samle Trækkene til deres Christusbillede fra *hiin*, have Gnostikere og Rationalister lige eensidigen samlet Trækkene til deres Christusbillede fra *denne Side*. Men det Christusbillede, som fremtræder ikke af dette eller hiint enkelte Skrift i det nye Testamente, men af den hele Samling af Skrifter, som Kirken, om ogsaa med mere eller mindre Afvigelse i det Enkelte, stedse erkjendte for det autentiske Vidnesbyrd om Jesu Person, Skjæbne og Virksomhed, har i sin indre Sammenhæng en langt større Borgen for sin *historiske* Charakter og frembyder ved sin religiös-sædelige Fuldendthed et langt fuldkomnere *Ideal*, end begge de ovenanførte kunne gjøre Fordring paa. Paa en lignende Maade vil ogsaa den store Hedningapostel först da kunne kjendes og paaskjønnes i sin fulde Betydning, naar man, istedetfor at danne sine Forestillinger om hans Charakter og Historie fra et eensidigt Udvalg af enkelte Ytringer i hans Breve, stræber at vinde et fuldstændigt Billede derom fra en alsidig Betragtning og Overveielse af alle de Momenter, som det Nye Testamentes Skrifter i denne Henseende frembyde. Dette förer os til en Betragtning, der er af den største Vigtighed ved al Opfattelse og Bedömmelse af historiske Kjendsgjæringer, men som ingensinde viser sig mere afgjørende end ved den hellige Historie. — —
